

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Магістерська робота
МОВНІ ВІДНОШЕННЯ, СТЕРЕОТИПИ ТА ІДЕОЛОГІЇ У
ВИНОГРАДІВСЬКОМУ РАЙОНІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Югас Отілла Отілович

Студент II-го курсу

Освітня програма: 035 Філологія «Мова і література угорська»

Ступінь вищої освіти: магістр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 / 27 жовтня 2020 року

Науковий керівник:

Черничко Степан Степанович,
доктор наук, професор

Завідувач кафедру філології:

Берегсасі Аніко Ференцівна
доктор габілітований, доцент, професор

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра філології

Магістерська робота
МОВНІ ВІДНОШЕННЯ, СТЕРЕОТИПИ ТА ІДЕОЛОГІЇ У
ВИНОГРАДІВСЬКОМУ РАЙОНІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ступінь вищої освіти: магістр

Виконав: студент II-го курсу

Освітня програма: 035 Філологія «Мова і література угорська»

Югас Отілла Отілович

Науковий керівник: Черничко Степан Степанович, доктор наук, професор

Рецензент: Дудич Катерина Іванівна, доктор філософії, доцент

Берегове

2021

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Filológia Tanszék

**NYELVI ATTITÚDOK, SZTEREOTÍPIÁK ÉS IDEOLÓGIÁK
KÁRPÁTALJÁN, A NAGYSZŐLŐSI JÁRÁSBAN**

Magiszteri dolgozat

Képzési szint: mesterképzés

Készítette: Juhász Attila

II. évfolyamos hallgató

Képzési program: 035 Filológia «Magyar nyelv és irodalom»

Témavezető: Dr. Cserniczkó István, a tudományok doktora, professzor

Recenzens: Dr. Dudics Katalin, PhD, docens

Зміст

I. ВСТУП.....	7
II. ДОСЛІДЖЕННЯ ПО ДАНІЙ ТЕМІ	9
III. УМОВИ ЗБОРУ ТА ОБРОБКИ МАТЕРІАЛУ	11
IV. РЕЗУЛЬТАТИ	12
4. 1. Шаланки.....	12
4. 1. 1. Відношення до місцевого діалекту	12
4. 1. 2. Відношення до української та російської мови.....	15
4. 1. 3. Відношення до місцевої мовної версії й до мови, якою розмовляють в Угорщині	17
4. 1. 4. Відчуття, які свідчать про угорську національність	19
4. 1. 5. Запозичені слова та користування ними.....	20
4. 1. 6. Різниці між повсякденними життями Радянського Союзу та України	21
4. 1. 7. Робота за кордоном.....	24
4. 1. 8. Українсько-угорські відносини.....	26
4. 1. 9. Відмінності між угорцями Закарпаття та Угорщини	28
4. 2. Вербовець–Чорний Потік.....	32
4. 2. 1. Відношення до місцевого діалекту	32
4. 2. 2. Відношення до української та російської мови.....	33
4. 2. 3. Відношення до місцевої мовної версії й до мови, якою розмовляють в Угорщині	33
4. 2. 4. Відчуття, які свідчать про угорську національність	34
4. 2. 5. Запозичені слова та користування ними.....	36
4. 2. 6. Різниці між повсякденними життями Радянського Союзу та України	36
4. 2. 7. Робота за кордоном.....	38
4. 2. 8. Українсько-угорські відносини.....	40
4. 2. 9. Відмінності між угорцями Закарпаття та Угорщини	42

4. 3. Зміни в думках жителів с. Шаланки та с. Вербовець/Чорний Потік з 2003 по 2021 рр.	45
4. 3. 1. Шаланки.....	45
4. 3. 2. Вербовець/Чорний Потік.....	52
V. Підсумки	62
Література	65
Резюме	67
Додатки	70

Tartalom

I. Bevezetés.....	7
II. A témát érintő kutatásokról.....	9
III. A gyűjtésről és a feldolgozás körülményeiről	11
IV. Eredmények	12
4. 1. SALÁNK	12
4. 1. 1. A helyi nyelvjáráshoz való viszonyról.....	12
4. 1. 2. Az orosz és ukrán nyelvhez való viszonyról.....	15
4. 1. 3. A Salánkon, illetve Magyarországon beszélt nyelvhez való viszonyról	17
4. 1. 4. A magyarságot tudatosító érzésekről/történekekről.....	19
4. 1. 5. A kölcsönszavakról, illetve azok használatáról.....	20
4. 1. 6. A Szovjetunióban, illetve Ukrajnában való élet különbségeiről	21
4. 1. 7. A külföldi munkáról	24
4. 1. 8. A magyar–ukrán viszonyról.....	26
4. 1. 9. A kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségekről.....	28
4. 2. VERBŐC–FEKETEPATAK	32
4. 2. 1. A helyi nyelvjáráshoz való viszonyról.....	32
4. 2. 2. Az orosz és ukrán nyelvhez való viszonyról.....	33
4. 2. 3. A Verbőcön/Feketepatakon, illetve Magyarországon beszélt nyelvhez való viszonyról	33
4. 2. 4. A magyarságot tudatosító érzésekről/történekekről.....	34
4. 2. 5. A kölcsönszavakról, illetve azok használatáról.....	36
4. 2. 6. A Szovjetunióban, illetve Ukrajnában való élet különbségeiről	36
4. 2. 7. A külföldi munkáról	38
4. 2. 8. A magyar–ukrán viszonyról.....	40
4. 2. 9. A kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségekről.....	42
4. 3. A SALÁNKI ÉS VERBŐCI/FEKETEPATAKI LAKOSOK MEGLÁTÁSAINAK VÁLTOZÁSAI A 2003–2021 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN.....	45

4. 3. 1. Salánk.....	45
4. 3. 2. Verbóc/Feketepatak.....	52
V. Összefoglalás	62
Szakirodalom.....	65
Rezümé.....	67
Mellékletek.....	70

I. BEVEZETÉS

Kutatásom témája Nyelvi attitűdök, sztereotípiák és ideológiák Kárpátalján, a Nagyszőlősi járásban (Salánk, Verbóc és Feketepatak településeken).

Salánk különleges helyzetben van Kárpátalja magyarlakta települései között, ugyanis egyike a megye területén található három nyelvjárászigetnek: a másik kettő Visk és Nagydobrony. Az említett település egyben szülőfalum is, részben ezért választottam kutatásom témájául, míg Verbóc és Feketepatak szülőfalum közvetlen szomszédságában található.

Már régen (kb. 15–20 évvel ezelőtt) hallottam arról, hogy mennyiben különbözik a Verbócön és/vagy Feketepatakon beszélt nyelv a salánkitól, aminek okát már gyerekként is szerettem volna megfejtetni, emiatt (is) döntöttem az említett települések mellett.

A kárpátaljai magyarok túlnyomó többsége falun él, így a nyelvjárásosság elég magas szinten van a térségben, ugyanakkor ez nem feltétlenül általános érvényű igazság, mert a fiatalabb korosztályokra (különös tekintettel a 30 évnél fiatalabbakra) a standardhoz közelebbi nyelvváltozat jellemző. Egyértelmű, hogy erre a külföldi munkavállalás van nagy hatással, ugyanis az említett korcsoport jelentős többsége vállal külföldön munkát. Meglehetősen kevés fiatal próbál szerencsét itthon, amit a legtöbben a jelenlegi ukrainai helyzettel magyaráznak.

A kutatás során megpróbálom bemutatni:

- a salánki, verbóci és feketepataki lakosok viszonyát az általuk, illetve a Magyarországon beszélt nyelvhez;
- véleményüket az ukrán és orosz nyelveket, valamint a Szovjetunióban és Ukrajnában való életet illetően;
- hogyan viszonyulnak a külföldi munkához;
- az általuk vélt különbségeket a kárpátaljai és magyarországi magyarok között;
- meglátásaikat a magyar–ukrán viszonyt illetően;
- az általuk használt kölcsönszavakat.

A vizsgálat tárgyát az említett településeken élő emberek képezik, akikkel irányított beszélgetések alapján készítettem néhány (összesen 13) hangfelvételt, s ezek az interjúk szolgálták vizsgálatom alapjául.

Kutatásom során a következő kérdésekre keresem a választ:

- ✓ Mennyire tartják szépnek, avagy csúnyának a helyi nyelvjárást?

✓ Melyiket tartják szebbnek: a Magyarországon, vagy a Salánkon beszélt nyelvet?

✓ Az orosz vagy az ukrán nyelvet tartják szebbnek? Miért?

✓ Mennyire tartják fontosnak az ukrán és/vagy orosz nyelven való tudást?

✓ Mennyi és milyen kölcsönszavakat használnak a hétköznapi beszédben, illetve mitől függ ezek használata?

✓ Melyiket tartják jobbnak a Szovjetunióban és az Ukrajnában való élet közül? Miért?

✓ Mi a véleményük a külföldi munkáról?

✓ Mit gondolnak a magyar–ukrán viszonyról helyi szinten, illetve Magyarország és Ukrajna viszonyáról?

✓ Mi a különbség a kárpátaljai és a magyarországi magyarok között?

A kutatás kezdete előtt a következő hipotéziseket fogalmaztam meg az említett témát illetően:

➤ a megkérdezettek többsége – főleg az idősebbek – szerint szép a helyi nyelvjárás és használja is annak elemeit;

➤ főleg az idősebbek beszélnek nyelvjárásban, a fiatalabbakra ez már nem annyira jellemző;

➤ a Magyarországon beszélt nyelvénél szebbnek tartják a szülőfalujukban beszélt nyelvet, ami alól egyedül Budapest jelent kivételt;

➤ fontosnak tartják az ukrán és/vagy orosz nyelven való tudást.

II. A TÉMÁT ÉRINTŐ KUTATÁSOKRÓL

A magyar nyelvészetben hosszú ideig nem vizsgálták a Magyarországon kívül élő magyarok nyelvét, nyelvhasználatát, amit egyértelműen politikai tényezők okoztak: a kommunista ideológia nem igazán engedett teret a nemzetiségi, kisebbségi problémákkal szorosan összefüggő nyelvi, nyelvhasználati és nyelvi emberi jogok felvetésének, így – szilárd alap nélkül – nem lehetett érdemben foglalkozni a témával (vö. Csernicskó 2005). Annak ellenére is kevés információval bír a magyar nyelvészet a Magyarország határain kívül élő magyarok nyelvi helyzetéről, hogy az 1980-as évek végétől egyre többen és többen foglalkoznak a témával (Csernicskó 2005: 102).

A nyelvjárással, nyelvjárási beszélőkkel, a nem-standard változatokkal kapcsolatban különböző nyelvi mítoszok, nyelvi ideológiák, sztereotípiák rögzültek, alakultak ki a magyar nyelvközösségben (Sándor 2016: 176).

A kárpátaljai magyar nyelvjárás a magyar nyelvjárási terület északkeleti nyelvjárási régiójának egy részét képezi (Imre 1971: 365, Lizanec – Horváth 1981: 3, Horváth 1992: 20, Kiss 2001a: 292), ahol a nyelvjárás az emberek hétköznapi életének szerves része. A magyar nyelvjárástípusok közül ez áll legközelebb a magyar standardhoz (Kiss 1993: 146). „A helyi nyelvjárások és a standard között tehát nincs jelentős nyelvi távolság. S mivel a többi kárpátaljai magyar nyelvváltozat a nyelvjárásokra épül, az a kárpátaljai magyar nyelvváltozatok összességére is vonatkozik” (Beregszászi – Csernicskó 2003: 16). Otthon, informális környezetben az ember nyugodtan, gátlástalanul beszél nyelvjárásban, ám ha hivatalos helyre kell mennie, igyekszik a köznyelvhez igazodni, mert az ilyen hely „megköveteli” a köznyelv használatát. Szinte mindenkibe kódolva van az a sztereotípia, hogy a nyelvjárásban beszélő ember „kevesebbet tud”, „műveletlenebb”, mint köznyelvet használó társai. „...a gúnyolás elősegítheti a nyelvjárástól való érzelmi elfordulást, dicséret pedig erősít(het)i a pozitív attitűdöt” (Kiss 1996: 143). Kiss Jenő szerint tehát a megbélyegzés eltávolíthatja az embert saját nyelvváltozatától, miközben a nyelvhasználat szépségének kifejezése erősítheti az ahhoz való (érzelmi) kötődést, viszonyulást.

Kontra Miklós: „*Hol beszélnek legszebben és legcsúnyábban magyarul?*” című tanulmánya (Kontra 1997: 224–32) az ország különböző régióiból származó adatközlőktől kérdezi kérdőíves formában, hogy hol beszélnek legszebben és legcsúnyábban magyarul.

A nyelvi attitűdöt gyengítő és erősítő hatásokról szól Karmacsi Zoltánnak a 15. Élőnyelvi Konferencián elhangzott előadása (Karmacsi 2009: 415–422), valamint a kárpátaljai magyarság nyelvi és nemzetiségi attitűdjéről, sztereotípiáiról két felmérés adatai

alapján kaphatunk képet Beregszászi Anikó, Cserniczkó István, Hires Kornélia és Márku Anita munkájából (Beregszászi–Cserniczkó–Hires–Márku 2003: 233–242).

A kárpátaljai magyar nyelvjárásokkal kapcsolatos jelentős tanulmányokat tartalmazza a *Hiába repülsz te akárhová...* című gyűjtemény (Cserniczkó–Márku szerk.,2007). Cserniczkó István: *Beszélhetünk-e egységesen „kárpátaljai magyar nyelvjárások”-ról?* című tanulmányában sajátosnak nevezi a kárpátaljai magyar nyelvjárásokat a magyarországiaktól, mert előbbieket „a leggyakrabban használt kárpátaljai nyelvváltozatok, ugyanis a többi magyar nyelvváltozat a használati szinterek nagy részén, elsősorban a nyilvános, az állami befolyás alá tartozó szintereken nem a magyar, hanem az ukrán/orusz nyelv használatos” (Beregszászi–Cserniczkó 2007: 15).

A nyelvjárások megítéléséről és nyelvi sztereotípiák összefüggéseiről (Lakatos 2011: 274–279) olvashatunk a 16. Élőnyelvi Konferencia anyagában (Hires-László–Karmacsí–Márku szerk. 2011).

Munkám során e tanulmányokat vettem figyelembe, s kutatásomban arra keresem a választ, hogy a salánki, verbőci és feketepataki emberek hogyan viszonyulnak a saját településükön és Magyarországon beszélt magyar nyelvhez, illetve milyen nyelvi sztereotípiák és ideológiák befolyásolják őket mindennapi életük során.

III. A GYŰJTÉS RŐL ÉS A FELDOLGOZÁS KÖRÜLMÉNYEIRŐL

Kutatásomat a Salánkon, Verbőcön és Feketepatakon élő lakosok körében végeztem. Összesen 9 salánki, 2 verbőci és 2 feketepataki lakossal készítettem interjú irányított beszélgetések alapján, akiket négy korcsoportba soroltam:

1. a II. világháború előtt és alatt születettek – két adatközlő (egy 1938-ban született nő és egy 1943-ban született férfi);
2. a kommunista rezsim hajnalán és fénykorában születettek – három adatközlő (egy 1951-ben, egy 1961-ben és egy 1967-ben született nő);
3. a Szovjetunió fénykorának végén és alkonyán születettek – öt adatközlő (egy 1971-ben, egy 1975-ben, egy 1978-ban és egy 1982-ben született nő, valamint egy 1981-ben született férfi);
4. a független Ukrajna első éveiben születettek – három adatközlő (egy 1990-ben született nő, valamint egy 1993-ban és egy 1996-ban született férfi).

Munkám bizonyos szempontból a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézetében 2003-ban megkezdett kutatási program – amelynek célja, hogy valamennyi kárpátaljai magyar lakta településen azonos szempontok alapján készüljön legalább 2–5 mélyinterjú (Csernicskó–Hires-László–Márku szerk. 2008: 7) – folytatása, így az interjúkat az említett intézmény által készített *Az irányított beszélgetések témakörei* (Csernicskó–Hires-László–Márku szerk. 2008: 29–31) alapján rögzítettem hangfelvételre. Szinte azonnal szembesültem e módszer hátrányával: ugyan megpróbáltam oldani az adatközlőkben a beszélgetés rögzítésének tudata miatt kialakuló feszültséget, ám ez nem minden esetben sikerült úgy, ahogy szerettem volna.

A megkérdezettek mindegyike – kivétel nélkül – magyar nemzetiségűnek és anyanyelvűnek nevezte magát. Átlagosan 46 percet vett igénybe a 13 interjú.

Az eredmények pontosabb szemléltetése érdekében interjúrészleteket is közlök munkámban.

IV. EREDMÉNYEK

4. 1. Salánk

4. 1. 1. A helyi nyelvjáráshoz való viszonyról

Az interjúk rögzítése során elsőként arra kérdeztem rá, hogyan viszonyulnak az adatközlők a helyi nyelvjáráshoz (1. ábra). Mindegyik adatközlőm magyar anyanyelvű és huzamosabb ideje él a településen, így jól ismeri a salánki nyelvjárás elemeit, azaz mindegyikük tudott választ adni a kérdésre.

Legidősebb adatközlőm a következő választ adta a kérdésre:

TM: Ühüm. A salánki beszédrű mit gondol, hogy az szép vagy csúnya? Mármint a magyar beszédek közül?

AK: Hát mondjuk a salánki az...a legtöbben má nem, olyan izén beszínek, mint mi, szo, mi, mi, mi beszélünk...

TM: Ühüm.

AK: Hát legtöbben má a fiatalok, má azok jobban beszínek, de hát nem, nem szíp beszíd a mijénk...nem szép. [gondolkodik] Na de hát ugyi így szoktuk meg, akkor így beszélünk [nevet].

Mint látjuk, az 1938-as születésű nő a megszokással indokolja a salánki beszéd használatát, ugyanakkor nem tartja azt szépnek, ami számomra – főleg hipotézisem okán – elég meglepő.

Az 1943-ban született férfi nem mondott egyértelmű véleményt: ugyan kiemeli a salánki nyelvjárás egyik sajátosságát („*Ilyen i betűs. Még rígen azt mondták a salánkiakra, hogy 'csirisznyések' [nevet].*”), azonban szerinte nem olyan nagy a nyelvjárásosság mértéke Salánkon, mint máshol. Példaként említi az erdélyi magyarokat: „... *halljuk ezt a román magyarokat, azok még jobban ... van nekik ilyen tájszólások, de itt annyira nincsen...*”

Az 1951-es születésű nő véleménye a következő: „*eltorzítsuk a rendes magyar nyelvet egy kicsit. (...) Nem tudjuk má tisztán használni a tiszta magyar anyanyelvet, (...) eltorzítsuk má az ukránva egy kicsit. Belenőlünk ebbe.*” Ez utóbbi interjúrészlet alapján tehát kitűnik, hogy az említett adatközlő szerint a salánkiak „belenőnek” az adott nyelvhasználatba, viszont nem tartja azt szépnek.

Az 1967-ben született nő szerint „jellegzetes” a salánki nyelvjárás, ugyanakkor „*sokkal tisztább, mint sok, magyarországi tájszólással beszélő magyar (...) beszéd. Mer ott, tudod, van, aki úgy beszél, hogy nem is érted, hogy magyaru mondja-e vagy nem.*” Ez azt jelenti, hogy az idézett adatközlő nem tartja csúnyának a helyi nyelvjárást.

Az 1971-es születésű nő nem lát nagy különbséget a Kárpátalján és a Magyarországon beszélt nyelv között, ám a salánki nyelvjárást illetően nem adott érdemleges választ.

Az 1978-ban született nő véleménye szerint a salánki nyelvjárás a legszebb: „*A, hát a legszebb! [nevet]*” Az idézett adatközlő tanárnő a Salánki Középiskolában, s kiemeli, hogy nagyon szereti a gyerekeket hallgatni a szüneteken, amikor a salánki nyelvjárás elemeit használják beszéd közben, bár ő maga – saját bevallása szerint – nem annyira „salánkiason” beszél: „*Én nem beszélem teljesen az itteni nyelvjárást.*”

Az 1982-es születésű nő „nem szégyenkezik” a nyelvjárás miatt, viszont azt mondja, hogy „*máshol 'moderáljuk' magunkat*”. Ez utóbbi az azt megfogalmazó illető döntésképtelenségét sugallja a kérdésben.

AK: ...mikor elmegyünk Magyarországra, akkor igyekszünk egy kicsit ő, moderálni magunkat, (...) próbálunk alkalmazkodni az ők beszédmódjukhoz. (...) ...igyekszünk helyesen beszélni, mikor ugye, bemegyünk egy hivatalba. (...) ...mikor átmegyünk Magyarországra, (...) és akkor én is megyek, ugye, anyósommal, akkor ugye, ő nem is tudja magát helyesen kifejezni, kicsit kellemetlen [nevet].”

A fenti interjúrészlet kiemelését azért tartom fontosnak, mert bizonyítja, hogy még manapság is kódolva van az emberekben a „helyes” és „helytelen” beszéd, vagyis még most is „helyes” beszédnek nevezik a standard nyelvet, míg a nyelvjárásokat a „helytelen beszéd” keretei közé „szorítják”.

AK: ...attól nem nézem azt a gyereket le, mert ő ugye, (...) ebbe nőtt fel, de hát igyekszünk őket átnevelni.

Az idézett adatközlő alsós tanítónő a Salánki Középiskolában, ami azt bizonyítja, hogy az általa említett „átnevelés” sajnos még manapság is az anyanyelvi oktatás szerves részét képezi. Véleményem szerint ez egyáltalán nem helyénvaló: egyrészt elbizonytalanítjuk a gyermeket az „otthonról hozott” nyelvváltozat használatának megfelelőségét illetően; másfelől a „helyes beszéd”, azaz a standard nyelv erőltetése következtében épp az otthoni, baráti vagy más környezetben válik feltűnővé az adott tanuló, ahol azonban nagyságrendekkel több időt tölt, mint az iskolában. Mindkét esetben problémával szembesül majd az adott személy, amit jobb esetben „csak” megszólással, rosszabb esetben azonban kiközösítéssel „jutalmaz” a környezete, s ezért kétségtelenül az őt oktató pedagógus(ok) felelős(ek).

Az 1993-ban született férfi számára szép a salánki nyelvjárás, ugyanakkor beismeri, hogy már nem sokan használják annak elemeit:

AK: Nekem szép. Máskinek nem biztos, de nekem szép. Most má egyre kevesebben beszélnek. (...) Ezt a, ezt a fajta tájszólást.

Ugyancsak kiemeli azt, amit egyik magyartanára mondott neki:

AK: Nekünk annak idején a magyartanárunk azt mondta, hogy ne szégyelljük, mer ez egy ő, ez egy érdekes dolog, egy sajátosság, ami nincs másfele. És ha ez kihal, akkor ez többet soha nem lesz. Hallható.

Ez utóbbi interjúrészlet adatait pozitív dolognak tartom: mivel az idézett adatközlő már tíz éve befejezte a középiskolát, így az említett eset valószínűleg 12–15 évvel ezelőtt történt, ami azt bizonyítja, hogy már akkoriban is voltak a nyelvjárásokat pártoló magyartanárok. Ez véleményem szerint nagyon jó.

Legfiatalabb adatközlőm (1996-os születésű férfi) ugyancsak szépnek tartja a helyi nyelvjárást, mi több, szerinte senkit sem szabad hátrányosan megkülönböztetni – tehát lenézni, vagy akár megszólalni – azért, mert a nyelvjárási elemeket használja a beszédjében:

AK: Szerintem az jó, ha az ember tud szépen beszélni, értelmesen kifejezni magát, ismeri az irodalmi nyelvet is, viszont szerintem senkinek nem kell, hogy szégyellje a tájszólását akár.

TM: Ühüm.

AK: Vagy ugye azt, hogy milyen nyelvjárásban beszél.

Ez utóbbi interjúrészletet kiemelését azért tartom fontosnak, mert az említett adatközlő véleménye meghasonlík az adott kérdésben: ugyan szépnek tartja a salánki nyelvjárást, s azt gondolja, hogy senkinek sem kell szégyenkeznie saját nyelvjárása miatt, ugyanakkor érdekes, hogy mit érthetett az „*értelmesen kifejezni magát*” alatt.

Összességében tehát azt lehet elmondani, hogy a salánkiak nagy része szépnek tartja a helyi nyelvjárást. Számomra azonban meglepő volt, hogy a legidősebb korosztály képviselőinek nagy része nem tartja annyira szépnek a salánki nyelvjárást, miközben a fiatalabbak épp ellentétesen vélekednek: szerintük nagyon is szép a helyi „tájszólás”. Ez megcáfolta azon hipotézisemet, mely szerint inkább az idősebbek tartják szépnek a salánki nyelvjárást, mivel az adatok épp annak ellenkezőjéről tanúskodnak.

Beigazolódott viszont az a feltételezés, hogy többnyire az idősebbek beszélnek nyelvjárásban: az interjúk adatai világosan mutatják, hogy a legidősebb korosztály képviselői használják a leginkább a salánki dialektus jellegzetességeit, s a fiatalabb generációk felé haladva egyre kevesebb nyelvjárási elem mutatkozik meg az emberek nyelvhasználatában.

4. 1. 2. Az orosz és ukrán nyelvhez való viszonyról

Másodszor arra szerettem volna választ kapni, mit gondolnak a salánkiak az orosz és az ukrán nyelvről, illetve melyiket tartják szebbnek a kettő közül (2. ábra). Természetesen erre a kérdésre csak azok tudtak elemezhető választ adni, akik mindkét nyelvet beszélnek, így a legfiatalabb (4.) korosztály automatikusan kiesett e kérdésből, mivel az abba tartozó két adatközlő még az ukrán nyelvet sem beszéli elégséges szinten. Az interjú adatait alább közlöm.

Az 1938-as születésű nő a következőképpen vélekedik:

TM: Ühüm. És maga szerint még a szebb a két nyelv közül: az ukrán vagy az orosz?

AK: Az orosz.

TM: Az orosz?

AK: Az orosz.

TM: Minek?

AK: Hát mer az tiszta. Az tiszta beszéd az orosz.

TM: Ühüm.

AK: Mer ez a, ez az ukrán, ez meg olyan, hogy hát, olyan mismás.

TM: Ühüm.

AK: Úgyhogy... nem, nem tisztán ukránul beszélnek, különösen itt a mi népiünk má, Komját meg Egres meg így körbefele. Ez olyan...szóval nem szép beszéd az se.

TM: Ühüm.

AK: Az orosz, az, az tiszta beszéd. Az, az szép.

Ez esetben egyértelműen látható, hogy az adatközlő határozottan az oroszra nevezi szebbnek a két nyelv közül, aminek valószínűleg az az oka, hogy csak a környező településeken létező ukrán nyelvváltozatokat hallotta, valamint az, hogy ő maga annak idején az oroszra használta.

Az 1943-ban született férfi véleménye a következő:

TM: Ühüm. És még a szebb a kettő közül: az ukrán vagy az orosz?

AK: Hát...tudomisen...az orosz olyan szebb, szebb nyelv szerintem, hát meg hát, na hát...ki méjket tudja, annak az a szép, érted? De mit tudom én...az ukrán nyelv jobb?

TM: Azér kérdezem, mer maga mind a kettőt tudja.

AK: Hát...az orosz, az orosz szebb nyelv azér, énszerintem. Mondom, ki-ki hogy gondolja.

Mint látjuk, a második adatközlő véleménye már némileg eltérő: ugyan ő is az oroszra gondolja szebb nyelvnek, azonban annyiban mindenképp megengedőbb a kérdést illetően,

hogy azt mondja, „*ki-ki hogy gondolja*”. Ezen kívül fontosnak tartja az ukrán vagy orosz nyelven való tudást is.

Az 1951-es születésű nő szerint „*egyik se szép*” a két nyelv közül, azonban azt mondja, hogy neki ukránul könnyebb, hiszen ő ukránul tanult, „*az orosz, az csak mellékizé vót*”. Ezen kívül azt gondolja, hogy a kárpátaljai magyaroknak meg kell tanulniuk ukránul, „*mer hát Ukrajnába lakunk!*”

Az 1967-ben született nő – az előző adatközlőhöz hasonlóan – az ukránt nevezi szebbnek a két nyelv közül, mert azt tanulta, „*... na hát, az orosz is jó, csak én nem szeretem azt a sok 'ty, ty' betűket benne [nevet]*”. Ezen kívül szerinte is fontos, hogy ukránul tudjanak a kárpátaljai magyarok, mert „*az egy olyan tisztelet, amit meg kell adni annak az országnak. Amékebe élünk.*” Szerinte azért is jó, ha valaki tud ukránul, mert „*ha valaki beléd köt, akkor osztán adsz nekik. (...) Az űk nyelvükön, oszt akkor má tudják, hogy ki vagy.*”

Az 1971-es születésű nő szerint is szebb nyelv az ukrán, de „*nem ez a kárpátaljai ukrán, (...) hanem a, az igazi ukrán nyelv, az jobban tetszik, mint az orosz*”. Lehetséges, hogy ennek a legfőbb okát ő maga említi meg, mely szerint az iskolában nem annyira tudta az orosz nyelvet. Ő is lényegesnek tartja az ukrán nyelven való tudást, amit azzal indokol, hogy „*Ukrajnába élünk*”. Kiemeli azt is, hogy semmit sem ér az ember a magyar tudásával, ha Ukrajna belső részébe megy, illetőleg a hétköznapi életben sem valószínű, hogy elboldogul, amennyiben nem tudja az államnyelvet.

Az 1978-ban született nő véleménye szerint az orosz a szebb nyelv, mert az „*dallamosabb. Az ukránba nagyon sok a mássalhangzó-torlódás, és ezér nehezebb kiejteni...*”, s ő az egyetlen adatközlő, aki azt gondolja, hogy nem kell megtanulni a kárpátaljai magyaroknak ukránul, mondván, „*nem akarom, hogy sokáig maradjon Kárpátalja Ukrajnáé. Meg egyáltalán ez az ország létezzen. Ilyen formába. (...) van egy állam, amitől idősebb vagyok, könyörgöm!*” Mint látjuk, meglehetősen radikális véleménye van a kérdésről.

Az 1982-es születésű nő is az ukránt tartja szebb nyelvnek, mondván, „*jobban ki van énekelve*”, mint az orosz. Ezen kívül szerinte is fontos, hogy az ember tudjon ukránul, amit – a legtöbb vélekedéshez hasonlóan – ő is az Ukrajnában éléssel indokol. Kiemeli azonban, hogy vannak olyan szülők, akik 40 évesen sem beszélnek az államnyelvet, mert nem tartják azt fontosnak, s ilyen esetben szerinte természetes, hogy a gyerek sem fog tudni ukránul.

Mint azt már fentebb említettem, a legfiatalabb generáció képviselői nem beszélnek elégséges szinten az ukránt, amiért az idősebb (1993-as születésű férfi) elsősorban ukrán nyelvet oktató pedagógusait teszi felelőssé, valamint kiemeli, hogy a legtöbb fiatal azért nem

akar megtanulni ukránul, mert a következő a vélekedésük: „*nekem ez az állam nem ad szinte semmit se*”. Ugyan ő maga sem ukrán, sem pedig orosz nyelven nem beszél, burkoltan az orosz nevezte szebbnek a két nyelv közül („*szeretnék tudni ukránu, orosz, főleg orosz, inkább...*”), illetve fontosnak tartja, hogy egy kárpátaljai magyar tudjon ukránul („*Minél több nyelvet tud az ember, annál jobb.*”).

Valamennyi adatközlő – egyet leszámítva – fontosnak tartja az ukrán nyelven való tudást, azonban erősen megoszlanak a vélemények az ukrán és orosz nyelvhez való viszonytal kapcsolatban:

- a két legidősebb (1938-as születésű nő és 1943-as születésű férfi) adatközlő, valamint az 1978-ban született nő és az 1993-ban született férfi az orosz tartja szebb nyelvnek (utóbbi nem mondja ki egyértelműen, de burkoltan az orosz tekinteti szebbnek a két nyelv közül);
- az 1971-ben és 1982-ben született nők szerint az ukrán a szebb nyelv;
- egy adatközlő (1951-ben született nő) egyik nyelvet sem tartja szépnek a kettő közül;
- az 1967-es születésű nő számára könnyebb az ukrán nyelv, ugyanakkor nem nevezi egyértelműen szebbnek az oroszról;
- az 1996-ban született férfi nem adott értékelhető választ a kérdésre.

4. 1. 3. A Salánkon, illetve Magyarországon beszélt nyelvhez való viszonyról

A harmadik kérdés a Salánkon és Magyarországon beszélt nyelvhez való viszonyra, pontosabban arra kereste a választ, hogy melyik a szebb a kettő közül (3. ábra). E téren a következő válaszok születtek:

- az 1938-as születésű nő szerint a magyarországiak másképp beszélnek, amit a következőképpen indokol: „*Űk ott, űk ott, műveltebbek, vagy, hogy is tudjam kifejezni... Mi, a falusiak, ugyi mindig falusiak maradunk.*” Ennek ellenére nem fogalmazta meg egyértelműen, hogy melyik a szebb: a magyarországi vagy a salánki beszélt nyelv.
- az 1943-ban született férfi nem adott értékelhető választ a kérdésre;
- az 1951-es születésű nő a budapestiek beszédjét emeli ki: szerinte azt lehet szépnek nevezni, miközben Magyarország többi részén nem feltétlenül beszélnek szépen az emberek.

AK: Magyarországon (...) se egyforma. Ott se beszélnek olyan szípen a falvakon, mint Pestén. Az csak a pestieknek van meg az a szíp beszídjek.

TM: Ühüm.

AK: A falusiak, azok úgy beszínek, mint itt nálunk.

- az 1967-ben született adatközlő is a Salánkon beszélt nyelvet tartja szebbnek, aki egyfajta sajátosságként, különlegességként kezeli azt. Egy dolgot azonban érdemes kiemelni: szerinte a salánki beszéd tisztább, mint a magyarországi, mondván, „*ott, tudod, van, aki úgy beszél, hogy nem is érted, hogy magyaru mondja-e vagy nem*”.

- az 1971-ben született nő nem lát semmilyen különbséget a Salánkon és a Magyarországon beszélt nyelv között: „*itt is vannak a tájszólások, (...) nálók is mindenütt megvannak a tájszólások, de, elboldogulni elboldogul ugyanúgy egy itteni magyar is ott*”.

- az 1978-as születésű nő nem mondott egyértelmű véleményt, azonban kiemelt egy érdekes dolgot:

AK: ... akkor élvezem a legjobban a salánkiakat, amikor, nálunk úgy mondják, elkezdenek 'urizálni', és eljön egy magyarországi vendég, és akkor ők egy kicsit, szégyellik a nyelvjárásukat. Büszkék rá, de meg akarják mutatni 'a pöstinek', ahogy a 'szögedi' mondaná, tehát a pestieknek meg akarják mutatni, hogy ők is tudnak úgy. (...) És akkor, ugye, (...) és akkor majd kitörik a nyelvüket, mer ugye, nem szoktak hozzá...”

Ez utóbbi interjúrészlet egyértelmű bizonyítéka annak, hogy némelyek a salánkiak közül szégyellik saját nyelvjárásukat, amennyiben magyarországi vendég érkezik hozzájuk, s próbálnak a standardhoz közeli nyelvváltozatot beszélni, jóllehet nincsenek ahhoz hozzászokva, „*és akkor majd kitörik a nyelvüket...*”

- az 1982-ben született nő – ha burkoltan is, de – a Magyarországon beszélt nyelvet nevezte szebbnek, mert állítása szerint „*mikor elmegyünk Magyarországra, akkor igyekszünk egy kicsit ö, moderálni magunkat, ahogy szokták mondani, tehát úgy próbálunk alkalmazkodni az ők beszédmódjukhoz*”. Egy másik, általa mondott vélemény még érdekesebb: „*mi igyekszünk helyesen beszélni, mikor ugye, bemegyünk egy hivatalba [Magyarországon]*”. Ez még inkább egyértelművé teszi, hogy az adatközlő megkülönböztet „helyes” és „helytelen” beszédet: szerinte a Magyarországon beszélt nyelv „helyes”, miközben a salánki nyelvjárás a „helytelen” kategóriába tartozik.

- az 1993-as születésű férfi nem adott értékelhető választ a kérdésre;
- az 1996-ban született férfi azt mondja, hogy területtől függően különböző kifejezések léteznek a magyar nyelvterületen ugyanarra a dologra, „*de ugye, a nyelv, az alapvetően ugyanaz*”. Ez annyit jelent, hogy az idézett adatközlő nem lát komoly különbséget a Salánkon és a Magyarországon beszélt nyelv között.

Az adatközlők többsége tehát nem lát komoly különbséget a Magyarországon és Salánkon beszélt nyelv között, leszámítva az 1982-ben született nőt, akinél előbbi a „helyes”, utóbbi pedig a „helytelen” kategóriába tartozik. Ez megcáfolta ama feltételezésemet, mely szerint a Budapesten beszélt nyelvet szebbnek vélik a Salánkon beszélt nyelvnél, mert ezt mindössze egy adatközlő jelentette ki egyértelműen a 9-ből.

4. 1. 4. A magyarságot tudatosító érzésekről/történekekről

Negyediknek arra szerettem volna választ kapni, hogy mi teszi az ember magyarrá (4. ábra). E tekintetben többé-kevésbé egybehangzó véleményeket kaptam.

Az 1938-ban született nő szerint az magyar, aki magyarnak született.

TM: ... mi teszi magyarrá azt, aki magyar?

AK: Hát ő, csak az, hogy aki beleszületett ebbe a magyar, akkor, akkor (...) csak magyarnak tartsa magát, mer hát, magyarnak született. (...) Mert hiába mondták miránk, hogy oroszok vagyunk, mer Oroszország, meg minden, de aki magyar, az csak magyar.

Az 1943-as születésű férfi azt gondolja, hogy érezni kell az embernek magában, hogy ő magyar, és ugyanazt kell éreznie, amit a magyarországi magyarok éreznek.

TM: Mit gondol arról: ki az a magyar? Mármint hogy mitű magyar a magyar? Mi mutassa meg azt?

AK: Hát aki (...) érzi magába, hogy magyar és betartsa azt, és, és...egyed érez a magyarországi magyarokva.

Az 1951-ben született nő úgy véli, hogy az magyar, aki belülről annak érzi és annak is vallja magát.

TM: ... mi teszi a magyart magyarrá?

AK: Hát szerintem az, hogy ű magyar és megtartsa a magyarságát. Nem hagyja el a sajátját: ha egyszer ű magyarnak vallja magát, az teszi magyarnak nem? Szerintem.

Az 1967-es születésű nő véleménye a következő: „*Ukrajnába lako, de akkor is magyar vagy. (...) az, az, az mindig, az fontos szerintem, na. Ez van.*”

Az 1971-ben született nő ugyan nem tudja egyértelműen megnevezni, hogy mi teszi az embert magyarrá, viszont „*én azt mindig is vallottam, hogy én magyar vagyok. (...) Ezt nem tagadtam meg sose.*”

Az 1982-es születésű nő meglátása szerint idegen környezetben érzi meg az ember igazán, hogy ő magyar, mert amikor külföldön élt és meghallott egy magyar szót, saját bevallása szerint „*megdobbant*” a szíve, vagyis ő is az emberben lévő érzéseket nevezi meg a magyarság bizonyítékaiként.

Az 1993-ban született férfi azt mondja, hogy az identitás, a kultúra, a szokások/hagyományok teszik magyarrá a magyart, illetve az, hogy „*én magyar Miatyánkot imádkoztam mindig, fogok is...*”

Legfiatalabb adatközlőm véleménye szerint „*a magyar embernek van egy saját nyelve, saját vallása, saját kultúrája, ugye, amit ápolnia kell.*”

A fentebbi válaszokból egyértelműen kiderül, hogy az adatközlők mindegyike magyarnak tartja magát és kiáll saját magyarsága mellett, amit meglátásaik a következő dolgoktól tesznek függővé: belső érzet („*belül érzi az ember*”, ha magyar), kultúra (szokások, hagyományok, stb.), nemzeti öntudat, identitás, anyanyelv.

4. 1. 5. A kölcsönszavakról, illetve azok használatáról

A mélyinterjúk rögzítése során a kölcsönszavak használatának mértékére, valamint arra is rákérdeztem, hogy mitől függ a kölcsönszavak használata. Erre a kérdésre vegyes válaszokat kaptam:

✓ az 1938-ban született nő szerint a keveredés okozza a kölcsönszavak használatát:

TM: Használnak itt olyan szavakat, hogy pászport, bulacska (...)?

AK: Hát igen, igen. Hát ugyi használják. Nem magyar szó, mer a pászport, asse magyar szó, a bulacska is, oszt hát... keverik most má. Keverik a szavakat. Így izére.

✓ az 1943-as születésű férfi azt gondolja, hogy a megszokás okozza a kölcsönszavak használatát: „*Oszt, oszt minekünk azt könnyebb úgy kifejezni, (...) és azt csak így mondják, (...) az alkatrészt, hogy sáravéj, vagy ehhez hasonló...*”

✓ az 1951-ben született nő meglátása szerint is azért használnak a kárpátaljai/salánki magyarok sok kölcsönszót, „*mer má így szoktuk meg*”.

AK: *Hát van sok olyan régi magyar szó, (...) amiket mi má ukránosítva mondunk.*

✓ az 1967-es születésű nő nem tud pontos okot mondani a kölcsönszavak használatára, így az ukránok által átvett magyar kifejezésekkel kapcsolatban emelt ki egy konkrét példát: amikor Szokirnicján (Szeklencén) járt, saját bevallása szerint nem tudta eldönteni, hogy ukrán vagy magyar tudása szükséges az ottaniak beszédjének megértéséhez, *„annyira használják ezeket a sok magyar szavakat. Szakérnéjén nagyon.”*

✓ az 1971-ben született nő az Ukrajnában éléssel indokolja a kölcsönszavak használatát, ám szerinte főleg az ukrán osztályban tanultak használnak ilyen szavakat: *„azok mindig azt mondták nekünk, hogy mennek a 'daskát' letörölni, meg mennek a, 'humkával' letörölni. (...) És akkor ezek a szavak má nekik olyan, köznapivá váltak.”*

✓ az 1978-as születésű nő nem adott érdemleges választ a kérdésre;

✓ az 1982-ben született nő sem tud megnevezni semmit a kölcsönszavak használatának okaként, de kiemeli, hogy *„bulacskát kérünk, zsömle vagy kifli helyett, az emberre, amíg rá nem pirítanak, aztán megtanulja. [nevet]”*

✓ az 1993-as születésű férfi szerint *„mi nekünk saját szavaink is vannak, ami csak a, csak a kárpátaljai magyarokra ... [jellemző]”*. Úgy véli, az Ukrajna által a kárpátaljai magyarokra nyomott bélyeg miatt használnak az itteniek kölcsönszavakat, így *„amikor elmegyünk reggel a boltba, (...) akkor nem cipót veszünk, hanem bulacskát. (...) Hogyha bemegy a kocsi a sáncba, akkor áváriázott.”*

✓ az 1996-ban született férfi is sok, ukránból átvett kölcsönszót ismer, *„ilyenek vannak, hogy 'mantyirovka' meg ilyenek”,* ami szerinte a nemzetiségek egymás mellett élésének velejárója: *„ahogy az ukránok átvesznek tőlünk, úgy mi is sok mindent veszünk át az ukránoktól”*.

A legtöbb vélekedés szerint tehát a nemzetiségek egymás mellett élése, valamint a közöttük végbemenő keveredés okozza a kölcsönszavak létezését és kárpátaljai magyarok általi használatát.

4. 1. 6. A Szovjetunióban, illetve Ukrajnában való élet különbségeiről

Hatodiknak a Szovjetunióban, illetve Ukrajnában való élet különbségeire voltam kíváncsi, pontosabban arra, hogy a két állam közül melyikben volt könnyebb/jobb az élet az

adatközlők véleménye szerint (5. ábra). Az e téren megfogalmazott hipotézisem szerint ugyanis az adatközlők többsége jobbnak tartja a rendszerváltás előtti évtizedek életkörülményeit a mostaniaknál.

Érdemes kiemelni, hogy az 1980-as években születettek még gyerekkoruk kezdetén szembesültek a rendszerváltással, nem beszélve az 1990-es évek szülöttjeiről, akik pedig a Szovjetunió szétesése, valamint Ukrajna függetlenné válása után jöttek a világra. Ez 3 (az 1982-es, 1993-as és 1996-os születésű) adatközlőt érint. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy ne lenne saját véleményük a kérdésről, inkább arról van szó, hogy nem feltétlenül érzékeltek annyit a rendszerváltás hatásaiból, mint az idősebb generáció képviselői.

Amint azt előzetesen feltételeztem, a legtöbb adatközlő szerint rossz irányba ment el Ukrajna a függetlenség óta. Egyikük (az 1938-ban született nő) szerint „*nagy butaságot csináltak*” a függetlenné válással.

AK: Addig, míg a szovjetek vótak, addig, addig vót jó. Addig jó vót. Evvel nagy butaságot csináltak, hogy különváltak.

Egy másik (1982-es születésű nő) véleménye az, hogy az akkori rendszer, amely szerint mindenki be volt jelentve, mindenki dolgozott, egyáltalán nem volt rossz, amióta pedig Ukrajna függetlenné vált, ez a rendszer összeomlott.

AK: Olyanok lettünk, mint akiket kiengedtek a ketrecből. És szétfutottunk. Szerintem.

Vannak olyan vélekedések, melyek azért tartják jobbnak a szovjet rendszert, mert abban az időben az ember meg tudott élni a fizetéséből. Az 1967-es születésű nő is így gondolja.

AK: ...én apura emlékszek vissza: hazajött a munkábú, megmosakodott és ű le tudott feküdni tévét nézni, bármit nézni.

Hasonlóképpen vélekedik az 1951-ben született nő is, aki szerint a mostani rendszer és a mostani élet „*meg se árnyékolja a régit*”.

Meglehetősen egyedi véleménnyel rendelkezik az 1993-ban született férfi: bár nem élt a szovjet rendszerben, úgy gondolja, hogy a Szovjetunió „*nyitott vóna a többi ország fele*”, ha megmaradt volna, de egyébként ő is a szovjet rendszert nevezi jobbnak, bár nem is élt benne.

AK: A Szovjetunióba nagyon sok nemzetiség élt, mindenki megfért egymás mellett, mindenkinek vót munkája, aki, aki dógozott, aki nem lustálkodott, az meg tudta keresni az asztalra való kenyeret meg bort.

TM: Ühüm.

AK: Nem, nem mondom, hogy bőszégesen éltek az emberek, de mindenkinek megvót az, amire szüksége van.

A fenti adatokból egyértelműen kiderül, hogy a legtöbben jobbnak nevezik a Szovjetunióban való életet. Rajtuk kívül egy adatközlő (az 1996-ban született férfi) nem adott egyértelmű választ a kérdésre, mert munka, anyagi biztonság és megélhetés szempontjából jobbnak, míg vallási és társadalmi szempontból rosszabbnak nevezte a szovjet rendszert a mostaninál, „*ugye, a mostani világgal meg épp fordítva van*”.

Az 1978-as születésű nő – az 1993-ban született férfihoz hasonlóan – elég egyedi véleménnyel van a kérdést illetően: szerinte sokan csak a jóra emlékeznek (olyan negatívumokat, mint pl. a vallástilalom, nem emlegetik fel), illetve sokan már meghaltak azok közül, akik megszenvedték a kommunista rezsimit.

AK: Tehát ilyen téren szokták emlegetni, hogy, hogy ő, az emberek meg tudtak élni. A fizetésből, nem láttál koldust, mer kötelező volt dolgozni. Tehát összeszedték az embereket, most is jár az osztályfőnök a gyerek után, na de az akkor aztán végképp, amikor leérettségizett valaki, akkor munkába kellett állni vagy tanulni, ott nem vót kecmec, mer akkor bizony-bizony elzárták vagy keményen megbüntették a szülőt, hogyha a gyermek, akár egy hétig is, nem csinált semmit. Tehát ott ő, rend volt. (...) Nem gondolják azt, hogy a Szovjetunió vezetett a mostani rendszerhez.

Természetesen nemcsak a negatívumokat emeli ki, hanem pozitívumokat is, mint pl. a biztonságérzet.

AK: ...meg kell élned, amit még a Szovjetunióba se tettek meg veled, hogy nem engedik, hogy anyanyelveden tanuljál, meg, meg csak a családban vagy a templomba beszélhetsz az anyanyelveden, tehát ezt még a Szovjetunió alatt sem tették meg. És ezér erősödik fel az emberekbe az, hogy ő, még jobban, hogy 'hát akkor jobb volt, a Szovjetunió alatt'. (...) Mert csak a szépre emlékeznek. Ugye, a régi dolgok, az már annyira távol vannak, a negyvennégyes, hogy már túlélők se nagyon élnek, ugye?

TM: Ühüm.

AK: És, és akkor azok úgy elfelejtődnek. De még az a rész, meg a sztálini szigor, az a része, ugye, elfelejtődik. (...) De mondom, az édesanyám korosztálya, szinte kivétel nélkül mindenki visszasírja a Szovjetuniót, és nemcsak azért, mer jobban éltek, biztonságban érezték magukat. Tehát nem azt jelenti a jobb élés, hogy több pénzük volt meg több lehetőségük, hanem biztonságérzetük volt. Hogy minden hónapba megkapták a fizetést, és abból meg tudtak élni, sőt, félre is tudtak belőle rakni. Hivatalosan törvénytelen volt, például,

kismesterségekkel foglalkozni, csak fű alatt... (...) Úgyhogy fű alatt, a nagy, kemény Szovjetunió ideje alatt is sok mindent el lehetett intézni. (...) Ugye, azt sírják vissza.

A fenti idézetek kétségkívül az említett adatközlő sajátos véleményét bizonyítják.

Összességében azt lehet megállapítani, hogy az emberek túlnyomó többsége – főleg az idősebb korosztály – „visszasírja” a Szovjetuniót, amit elsősorban az anyagi biztonságérzettel indokolnak (bár nem volt nagy fizetés, de mindenre jutott az embereknek, plusz volt stabil munkahelyük, amit szerintük a mai Ukrajna állampolgárai nem minden esetben mondhatnak el magukról).

4. 1. 7. A külföldi munkáról

Hetediknek a külföldi munkával kapcsolatos véleményre voltam kíváncsi, amire két pozitív választ kaptam:

- *„Hát az ittenieknek nagyon jó, mer nem tudom, mi vóna velek, ha nem vóna ez a külföld. (...) Ettű tudnak építkezni is meg mindent csinálni, hogy van ez a külföld.”*

A fenti gondolat az 1938-ban született nőtől származik, azaz ő az egyik, aki szerint jó/előnyös a külföldi munka. A másik, aki szintén jónak tartja, az 1982-es születésű nő, viszont ő kizárólag a fiatalok számára tartja jónak a külföldi munkát, akiknek még nincs családjuk és hamar be tudnak illeszkedni, valamint megtanulni a nyelvet.

Egy adatközlő a jó és a rossz oldalát is megemlítette a külföldi munkának: szerinte azért jó, mert ez által sok pénzt tudnak keresni a fiatalok, azonban rossz, mert 40–50 éves korukra kiégnek: *„Azokat teljesen kizsigerelik ott evve a 12 órás munkáva, a nem olyan étkeztetésse, étkezésse, úgyhogy ő, ebbü a szempontbu rossz.”*

A legfiatalabb generáció tagjai a szükséggel magyarázzák a külföldön dolgozók magas arányát: egyikük szerint az itthoni lehetőségek hiánya okozza a külföldi munkavállalás nagy mértékét.

TM: Ühüm. Ugye mondtad az elébb ezt a külföldi munkát. Mit gondolsz róla? Mármint arról, hogy ugye, sokan járnak mostanába külföldre...

AK: Hát muszáj. Mer nincs más lehetőség. Aki, aki jobban akar élni, pénzt akar keresni, mer, mer itt nálunk most csak az az egyetlen lehetőség, hogy kertészkedik az ember, ő, mezőgazdászcodik, traktora van, szánt-vet, vagy, ha kicsit könnyebb pénzt akar keresni, akkor meg elmegy valahova külföldre.

Az 1996-ban született férfi bizonyos szempontból egyetért az előző vélekedéssel: szerinte a politikai helyzet miatt mennek ki az emberek külföldre, valamint azért, mert Ukrajnában nem tudnak jól fizető állást szerezni maguknak.

AK: Sokan úgy vannak, hogy ingáznak: ugye itthon élnek, kimennek, keresik a pénzt és akkor ugye, hazajönnek és azt itthon költik el. (...) Mondjuk én személy szerint nem nagyon választanám külföldet. Voltam már, kipróbáltam, ki lehet próbálni, de szerintem így a, így az embernek mégiscsak hazahúz a szíve...Hát ez egy nagyon problémás kérdés.

Mint látjuk, az említett válaszadó kiemeli az „ingázókat”, akik a külföldön megkeresett pénzből tartják el az itthon tartózkodó családjukat, ez azonban sajnos a hagyományos családi kapcsolatok felbomlását eredményezi. Nem egy esetről hallottam én magam is, hogy a külföldi munka következtében elváltak a házastársak, amit pedig elsősorban a gyermekek szenvednek meg.

Érdekeség, hogy az idézett adatközlő – saját bevallása szerint – „nem nagyon választaná külföldet”, ám mégis épp a külföldön megkereshető pénz okán hagyta ott tavaly stabil munkahelyét, a Salánki Középiskolát. Ez világosan mutatja azt, hogy néhány hónap leforgása alatt mennyit tud változni egy ember véleménye egy adott kérdést illetően.

A többi válaszadó egyértelműen negatívan értékelte a külföldi munkát, akik közül az 1951-es születésű nő a következőképpen vélekedik:

AK: ...ez a rossz benne, hogy kiesnek az évei és nem lesz nyugdíja. Nincs nyugdíjalap.

TM: Ühüm.

AK: Ne menjünk messze, csak bátyádrú: harminchat éves, még egy éve nincs kidógozva, mer csak mikor merre megy. Mikor merre keresi a, pinzt magának.

TM: Ühüm.

AK: Hát ez nagyon nem jó.

Az 1971-ben született nő szintén a családok felbomlása miatt tartja rossznak a külföldi munkát, illetve azért is, mert a külföldön megkeresett pénz hatására a fiatal „eltelik” és már nem fog kevesebbet munkát vállalni.

AK: (...) Egy, két...jó, elmennek, eldógoztatnak. Valameddig. Mer örökké nem fiatal az ember. És örökké nem fog úgy bírni dógozni, mint ahogy bírnak dógozni. Meg annyi pinzír...Nekik az, az úgy tűnik, hogy jó pinz, de űk azir annyi sokat dógoznak és olyan, megalázó munkákat is csinálnak, amit itthon nem biztos, hogy megcsinálna, ugyanannyi pinzír. De ott meg ugyi, rákényszerül, hogy megcsinálja.

Összességében tehát azt tudom elmondani, hogy a megkérdezettek túlnyomó többsége negatívan viszonyul a külföldi munkához, aminek elsődleges okaként a hagyományos családi kapcsolatok megszűnését nevezik meg a legtöbben.

4. 1. 8. A magyar–ukrán viszonyról

Nyolcadik kérdésem a magyar–ukrán viszony adatközlők szerinti helyzetét firtatta, melyre bizonyos mértékig egybehangzó válaszokat kaptam.

Az 1938-ban született nő úgy véli, hogy helyi szinten sohasem volt gond a bekerült idegen nemzetiségűekkel: „*Nem vót semmi, semmi veszély köztünk. (...) Hát nem vót, nem vót ilyen személyválogatás abba az időbe, úgyhogy jobban megvót a nép.*”

Hasonlóképpen vélekedik a Magyarország és Ukrajna közötti viszonyról is, bár e téren némiképp bizonytalan is.

AK: Most, most tán mintha helyrefele állna, hogy má megengednék, így, ahogy hallgatom a tévét, (...) ha jól izélem, megengedik azt az iskolát, hogy, az ukrán magyarnak. Nem tudom.

1943-as születésű adatközlőm ugyancsak nem lát nagy problémát az ukránok és magyarok közötti viszonyban, de azt mondja, hogy néha egy-egy ukrán „*odavágja az embernek*”, hogy „*mágyár*”. Ezen felül egy konkrét incidensről is beszámol.

AK: Hát ugyi, most is, úgy hallom. Homokon ugyi lefestették a izét.

TM: Ühüm. A magyar feliratot.

AK: A magyar feliratot. (...) Egy kicsit bitangok, mer, mer amit visznek nekik, (...) az nagyon jó. (...) De azír, azír így meg, így meg akkor má... nem, nem tetszik nekik.

Az idézett interjúrészlet azt bizonyítja, hogy sajnos léteznek olyan emberek, akik nagyon örülnek a magyar államtól kapott támogatásoknak, ugyanakkor ellenségesen viszonyulnak a helyi magyar kisebbséghez.

Az 1951-ben született nő sem nevez meg helyi (falusi) szintű problémát a magyar–ukrán viszonyban, azonban meglehetősen fel van háborodva a kisebbségellenes intézkedések miatt.

TM: Ühüm. Mit gondol az ukrán–magyar viszonyru?

AK: Hát ő, mit lehet rulla gondolni, mikor nem akarják elismerni, (nevet) hogy a magyar iskolák fennmaradjanak, most is azon hadakoznak. Hogy ne legyen. Hát mit tudom én? El akarják nyomni a magyarságot.

1967-ben született adatközlőm némiképp eltérő véleménnyel van a többiekétől: szerinte inkább oroszellenesek a már említett intézkedések, „*de a magyarok is isszák meg a levét*”. Ezen kívül azt gondolja, hogy valószínűleg emiatt van feszültség a magyar–ukrán államközi kapcsolatokban is.

AK: Hát szerintem csak ez végett lehet, (...) hogy félnek, hogy Magyarországhoz akarják csatlakoztatni ezt a kis Kárpátalját... és nem akarnának elveszíteni bennünket, hogy, csak ezér van ez a viszály.

Az 1971-ben született nő meglátása szerint régen nem volt nagy viszály a nemzetiségek között: „*Valahogy akkor olyan nyugisnak tűnt a helyzet...*” Emellett ma sem lát komoly nézeteltéréseket a Salánkon élő magyarok és ukránok között.

Ami a magasabb szintű kapcsolatokat illeti, a jelenlegi magyar kormány kisebbségek iránt tett erőfeszítéseit megdicsérte:

AK: Magyarország az itteni magyarokér mindent. Na, le a kalappa előttök, mer na, tényleg, hogy mindent megtesznek azér, hogy a, az itteni magyarok valahogy legyenek.

Kiemelte azt is, hogy Magyarország jó viszonyra törekszik Ukrajnával, mi több, nemcsak a magyar kisebbséget, de az ukrán államot is támogatja: „*még csak abbu is, hogy a, tanároknak adja, meg a pulyáknak adja ezt a pénzt, amit kapnak, hát ezáltal is, Ukrajnát is segíti, mer ugyi, az adókot abbu fogják le. Úgyhogy ezáltal Ukrajna is segítve van.*”

Az említett adatközlő szerint mindkét ország csökönös és akaratos, ezért van közöttük feszült viszony, ugyanis Magyarország „*megsértődik Ukrajnára, mer hogy nem úgy bánik a magyarokkal, ahogy kell*”.

1978-as születésű adatközlőm meglátása szerint a nagyhatalmi érdekellentétek okozzák az Ukrajna és Magyarország közötti feszült viszonyt, amit ő maga katasztrofálisnak nevez, mondván, a magyar államtól érkező segítség jól jön az ukránoknak, azonban „*nem hajlandóak közreműködni, az ukrán fél a magyar féllal*”.

Az 1982-es születésű nő véleménye némileg eltérő a többiekétől: szerinte az elnöktől függ, hogy milyen irányba változik a magyar–ukrán viszony. Az abban szereplő problémás – például az oktatás nyelvével kapcsolatos – kérdéseket állítása szerint sohasem vetették fel ennyire, mint az utóbbi években, de szerencsésnek gondolja, hogy a Magyarországon jelenleg hatalmon lévő kormány tagjai „*támogatnak. Az biztos, tényleg, hogy támogatnak, azért sokat tesznek meg miértünk...*”

Legfiatalabb adatközlőim, akik már a független Ukrajna első éveiben születtek, egyöntetűen úgy vélekednek, hogy a magyar–ukrán viszony feszült állapotáért egyértelműen

Ukrajna a felelős. Közülük az idősebb (1993-as születésű férfi) kiemeli a Viktor Janukovics elnöksége idején tett pozitív gesztusok közül a magyarul beszélő hivatalnokok beiktatását, s úgy gondolja, hogy ma a nacionalizmus terjedése miatt nem lehet példa hasonlóra. Véleménye szerint az alapvető emberi jogok betartása jelentené a kiutat, vagyis hogy az általa problémásnak vélt *„oktatási törvényeket, (...) nyelvtörvényeket (...) eltörlik. A nullára.”*

A fiatalabb (1996-ban született férfi) ugyancsak Ukrajnát tartja elsődleges felelősnek a magyar–ukrán viszony romlásáért, mert szerinte az ukrán kormány célja az volt, hogy *„az ukrán nyelvnek, a használatát (...) gyakorlatilag kizárólagossá tegyék...”* a 2017-ben elfogadott oktatási törvénnyel, amelyet ő tévesen nyelvtörvénynek nevez.

Összességében tehát azt lehet elmondani, hogy az adatközlők véleménye többé-kevésbé összecseng: a magyar–ukrán viszony helyi (falusi) szinten jó, viszont a két állam (Magyarország és Ukrajna) közötti kapcsolatok feszültté váltak az utóbbi időkben. Ez utóbbiért ők elsősorban Ukrajnát tartják felelősnek (*„el akarják nyomni a magyarságot”*; *„nem úgy bántik a magyarokkal, ahogy kell”*; *„nem hajlandók közreműködni, az ukrán fél a magyar féllal”*).

4. 1. 9. A kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségekről

Utolsó kérdéssel a kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségekre voltam kíváncsi, pontosabban arra, hogy van-e különbség egy kárpátaljai és egy magyarországi magyar között. A kapott válaszokat alább közlöm.

Legidősebb adatközlőm bizonytalan a kérdést illetően.

AK: Hát... csak van különbség azér közte, mer mégis... Űk ott, űk ott, műveltebbek, (...) még, tegyük fel, ha Szőlöst vesszük, az is. Má ha városi, az má műveltebb.

TM: Ühüm. És ez annak tudható be, hogy a falusiak inkább munkára... mennek?

AK: Inkább a munkára, igen. A falusiak inkább dógozók, munkások. Mer ugyi, a falubul él a város.

Mint látjuk, az említett adatközlő abban a hitben van, hogy a falusi ember nem egyenlő a városival, mert a falusiak „munkások”. A „munka” szóval bizonyára a mezőgazdasági munkákra utal az idős nő, aki a városi lakosokat épp azért tartja „műveltebbnek”, mert azok nagy része nem foglalkozik mezőgazdasági munkákkal.

Érdekes azonban, hogy a bizonytalanság ellenére nem tartja egyenrangúaknak a kárpátaljai és a magyarországi magyarokat, *„mer... a magyarországiak, azok másabbak.*

Másabbak. Ez meg: hiába mondjuk, hogy odatartoztunk rígen, na de mi akkor is csak ilyen falusiak maradtunk”. Amint az adatok mutatják, az 1938-ban született nő a „falusi” jelzővel illeti a kárpátaljai magyarságot.

Az 1943-ban született férfi véleménye teljesen más: szerinte nincs különbség a kárpátaljai és a magyarországi magyarok között.

TM: És van különbség magyarországi meg kárpátaljai magyar közt?

AK: Há hogy vón különbség? Há minek? Űk úgy gondolják, hogy van, de, de énszerintem nincsen. Vagyok én olyan magyar, mint űk! Érted? És méghozzá én magyarok alatt is születtem.

Az idézett interjúrészletből arra lehet következtetni, hogy az adatközlő elsősorban azért nem lát különbséget magyarországi és kárpátaljai magyar, pontosabban önmaga és a magyarországi magyarok között, mert ő „magyarok alatt” született, és ez valóban igaz, ugyanis 1943-ban Kárpátalja még Magyarország részét képezte.

Következő adatközlőm – az előzőhöz hasonlóan – nem tud különbséget tenni egy kárpátaljai és egy magyarországi magyar között.

TM: Ühüm. És mit gondol, van különbség egy kárpátaljai meg egy magyarországi magyar közt?

AK: Hát aki rendes, énszerintem nincs.

Az 1951-ben született nő példaként hozza fel egyik magyarországi ismerősét, aki kimondja, hogy nem a kárpátaljai/külhoni magyarok tehetnek arról, hogy elszakították őket az anyaországtól. Az ellentétesen gondolkozó magyarokról – akik szerint a kárpátaljai magyarok valójában ukránok – a következőket mondja: „*Hát ezt csak Gyurcsány pártja hangoztatta. (...) Hogy nem vagyunk magyarok, hanem ukránok. Semmi közünk ne legyen oda! Magyarországra. De azt csak Gyurcsány Ferenc hangoztatta.*”

Utóbbi két adatközlőmmel ellentétes véleményen van az 1967-es születésű nő: szerinte a magyarországiak lenézik a kárpátaljaiakat.

AK: Itt teljesen másak az emberek, meg jobban szeretik egymást. Tisztelik, én úgy érzem.

Az idézett adatközlő példaként hozza fel azt az időszakot, amikor Magyarországon dolgozott: elmondása szerint a magyarországi magyarok otthagyták őt, amikor meghallották, hogy ukrainai magyar.

AK: Otthagytak azért, mer ukrán voltam. Hogy Ukrájnábu jövő magyar vótam. De mikor megismertek, akkor meg má, megváltozott a véleményük.

TM: Ühüm.

AK: De. De van. Nagyon sok helyen van ez a, kiközösítés. Mer Ukrajnába jössz.

A következő adatközlő nagyobb magyarnak tartja a kárpátaljai magyarokat, akik – véleménye szerint – jobban ápolják a hagyományokat, kultúrát, mint a magyarországiak.

AK: Csak ők, ők leukránoznak bennünköt. Ez a lényeg.

Ezen kívül az 1971-ben született nőnek van egy sajátos gondolata is: nem az olyan embereket tartja igazán nagy magyarnak, akiket valamilyen érdek (pénz, hatalom, bármi egyéb) motivál arra, hogy mutassák magyarságukat.

AK: ... én úgy érzem, hogy én ő, nagyobb magyarnak tartom magam, mint egyesek, akik ő, mindig csak verték magokat, hogy 'mi magyarok vagyunk'.

1978-as születésű adatközlőm ugyancsak a kárpátaljai magyarokat tartja nagyobb magyaroknak:

TM: Ühüm. Van-e különbség a kárpátaljai és a magyarországi magyar között?

AK: Persze, hogy van. Nem élték át azt, amit mi. Ennyi.

Az 1982-ben született nő nem fedez fel különbséget a kárpátaljai és a magyarországi magyarok között, mondván, „*ott is éppúgy van tájszólás*”.

1993-as születésű adatközlőm szerint az ukrán állam bélyeget nyomott a kárpátaljai magyarokra, aminek következtében „*saját szavaink is vannak, ami csak a, csak a kárpátaljai magyarokra... [jellemző]*”, ugyanakkor szerinte másabb a kárpátaljai magyarok gondolkodása és nehezebb magyarnak lenniük, mint a magyarországiaknak.

Az 1996-ban született férfi szintén másnak tartja a kárpátaljai magyarokat a magyarországiaknál, aminek okaként a soknemzetiségű vidéket nevezi meg, ahol elmondása szerint élnek ruszinok, románok, ukránok, oroszok, lengyelek; ezen kívül kiemeli a kárpátaljai magyarok egyik legnagyobb nehézségét is: Ukrajnában magyaroknak nevezik őket, Magyarországon pedig ukránoknak.

AK: ... így egy kicsit olyan, mintha két ló közé vagy két szék közé esnénk.

Összegezve a kapott adatokat, elmondható, hogy az adatközlők többsége a kárpátaljai magyarokat különb magyaroknak tartja a magyarországiaknál, amit a következőképpen indokolnak:

- ❖ „*Nem élték át azt, amit mi.*”
- ❖ „*... jobban szeretik egymást. Tisztelik, én úgy érzem.*”
- ❖ „*Vagyok én olyan magyar, mint ők. (...) És méghozzá én magyarok alatt is születtem.*”

Az első fejezet összegzésekképpen megállapítható, hogy:

- a megkérdezettek nagy része szerint tudni kell ukránul és/vagy oroszul, mert „*Ukrajnába élünk*”;
- egy-két kivételtől eltekintve szépnek találják a helyi nyelvjárást, mi több, szebbnek gondolják a Magyarországon beszélt nyelvénél;
- a legtöbb adatközlő jobbnak tartja a Szovjetunióban tapasztalt életkörülményeket a mostaniaknál;
- a külföldi munkát illetően megoszlanak a vélemények, de azért a megkérdezettek többsége nem tartja azt jónak;
- a magyar–ukrán viszonyt helyi szinten jónak nevezik, azonban Magyarország és Ukrajna viszonyát már nem, amiért elsősorban utóbbit tartják felelősnek;
- túlnyomó többségük külön magyaroknak tartja a kárpátaljai magyarokat a magyarországiaknál.

4. 2. Verbőc–Feketepatak

4. 2. 1. A helyi nyelvjáráshoz való viszonyról

Verbőci és feketepataki adatközlőimtől – a salánkiakhoz hasonlóan – azt kérdeztem meg elsőként, hogyan viszonyulnak a helyi beszédhez/nyelvjáráshoz (1. ábra), ugyanis azt nap mint nap hallják és bizonyos – koruktól/iskolázottságuktól függő – szinten használják is annak elemeit.

1961-ben született adatközlőm – aki nem mellesleg magyar nyelv és irodalom tanár a helyi (verbőci) középiskolában – felsorolja a pataki nyelvjárás elemeit („t” betű, nyomatékoság, suksükölés, illetve szuksükölés), azonban úgy véli, a nyelvjárás elemek használata „annyira már nem jellemző, mint mikor ő, az én nagymamám idejébe”.

AK: Viszont magyar nyelv, magyar órán állandóan foglalkozom azzal, hogyha valamit, na, helytelenül mondanak, akkor mond. Tehát meg tudjuk tanítani, hogy ezt úgy kell helyesen, de, tudják, de, de ő, annyira beléjük van már ivódva, hogy egyszerűen nem. Csak ha odafigyelnek nagyon.

Mint látjuk, az említett adatközlőnél is megfigyelhető a nyelvjárás „irtása tüzzel-vassal”, mi több, némi csalódottságot éreztem a hangjában azt illetően, hogy nem tudja teljesen elérni a várt eredményt, mert „annyira beléjük van már ivódva” a nyelvjárás, ami bizonyos szempontból természetes. A legtöbb időt ugyanis az iskolán/hivatalon/egyéb intézeteken kívül tölti az átlagember, így nem látom értelmét az említett szemlélet alkalmazásának, azonban figyelembe véve a fenti adatközlő születési évét (1961), egyáltalán nem lepett meg az adott kérdéshez való hozzáállása.

Az 1981-ben született férfi „átlagosnak” nevezi a verbőci beszédet, amelyben ugyan előfordul egy-egy tájszó, azonban a következő véleményt fogalmazza meg:

AK: ... nem tipikus eset Verbőc. Nyelvhasználat tekintetében. (...) Idegen szavak, tájszavaknak a használata.

Amint az a fentebbi adatokból is kiderül, teljesen eltérő véleménnyel rendelkezik a két adatközlő:

- az egyik minden lehetséges eszközzel megpróbálja kiirtani a szerinte rengeteg nyelvjárás elemet a helyi beszédből, megtanítva ez által a fiatalokat a „helyes” beszédre, vagyis a standard (irodalmi) magyar nyelvre;
- a másik nem is igazán veszi észre a helyi beszéd megkülönböztető jegyeit.

Természetesen figyelembe kell vennünk két lényeges tényezőt:

- az egyik adatközlő magyartanár, míg a másik történelem szakos tanár;

○ nem ugyanazon településről beszélnek, még ha gyakran egyként is tekintenek Verbőcre és Feketepatakra.

Az 1975-ben született nő egyszerűnek tartja a helyi beszédet, de nem csúnyának.

AK: Nincsen olyan szókincse az embereknek. [mint Magyarországon]

1990-ben született adatközlő nagyon szépnek tartja a verbőci beszédet, mert szerinte a verbőciek „*inkább 'ë' betűsön beszélnek, de ahhoz képest elég tisztán*”.

Összességében tehát azt lehet elmondani, hogy mindössze egy adatközlő talál kivétlnivalót a helyi nyelvhasználatot illetően, a többiek nem, sőt, a legfiatalabb nagyon is szépnek tartja a helyiek beszédét.

4. 2. 2. Az orosz és ukrán nyelvhez való viszonyról

Másodiknak a verbőciek/feketepatakiak orosz és ukrán nyelvhez való viszonyát szerettem volna megtudni (2. ábra). E kérdésre a következő válaszokat kaptam:

▪ „*Minden nyelvnek megvan a maga szépsége. Mindegyiknek. (...) ... az ukránnak is megvan a maga szépsége, a magyarnak is megvan a maga szépsége...*”
– mondta az 1961-ben született nő.

▪ az 1975-ös születésű nő szerint az orosz szebb, mert csengősebb, dalosabb nyelv, „*az ukrán, az száraz nyelv...*”

▪ az 1981-ben született férfi nem mond egyértelmű véleményt: úgy véli, az orosz tanulhatóbb, hangzatosabb, „*vagy kicsit ő, a fülünknek jobb*”.

▪ az 1990-ben született nő úgy véli, az orosz a szebb: „*hogya hallgatom, (...) az oroszot szebbnek tartom, mint az ukránt, a hangzása [végett]*”.

E válaszok azt bizonyítják, hogy az 1975-ben és 1990-ben született nők mondtak egyértelmű véleményt, a másik két adatközlő vagy szándékosan kerülte ki az egyértelmű választ, vagy nem tud igazából dönteni. Érdekes, hogy mindkét, egyértelmű véleményt megfogalmazó nő az orosz nyelvet nevezte szebbnek, holott a fiatalabb nem is igazán beszéli azt.

4. 2. 3. A Verbőcön/Feketepatakon, illetve Magyarországon beszélt nyelvhez való viszonyról

A harmadik kérdés „a sorban” a helyi és magyarországi beszélt nyelvhez való viszonyra irányult (3. ábra). E téren két értékelhető választ kaptam:

- az egyik szerint nincs nagy különbség a Magyarországon és Verbőcön/Feketepatakon beszélt nyelv között, leszámítva Budapest és környékének nyelvhasználatát. Az említett adatközlő kiemeli, hogy ennek ellenére is megérti magyar a magyart, azaz véleménye szerint nincsenek olyan nagy különbségek a magyar nyelvben, amelyek jelentősen megnehezítenék egymás megértését.

AK: ...kínai nyelvben, van olyan nyelvjárás, hogy egyszerűen nem értik meg egymást. Tehát ilyen nincsen.

- az 1990-es születésű nő véleménye szerint a Magyarországon beszélt nyelvénél sokkal szebb a verbőci nyelvhasználat.

AK: Bizonyos tájaitu sokkal szebb, mert ő, Magyarországon 'igén erős' tájszólás van, és ott is több helyen erősen i betűznek...

Az említett adatközlő kiemeli, hogy megdicsérték az ő beszédjét, mondván, „nem is hallani, hogy én kárpátaljai vagyok”, szülőfalujának nyelvhasználatát pedig a budapestihez hasonlítja.

AK: Az, az má azér ő, kevésbé tájszólásos és, kevésbé. Ott má tisztán, szépen beszének. Énszerintem. Úgy gondolom. Igen.

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy korosztályonként eltérőek a vélekedések e kérdést illetően:

- idősebb adatközlőm nem lát nagy különbséget a helyi és magyarországi nyelvhasználatot illetően, ami alól csak Budapest jelent kivételt;
- a fiatalabb szerint a verbőci nyelvhasználat sokkal szebb a magyarországi, 'igén erős' tájszólásnál, így a Budapesten és környékén beszélt nyelvhez hasonlítja azt.

4. 2. 4. A magyarságot tudatosító érzésekről/történekekről

Negyediknek arra kérdeztem rá, hogy mi mutatja meg egy emberben annak magyarságát (4. ábra). Fontos megemlíteni, hogy mindegyik adatközlőm egyértelműen magyarnak vallotta magát, akik közül két választ emelnék ki:

- „Ez nem kérdés, az elődeim, a gyökereim mind magyarok voltak...”
(1961-es születésű nő)

- „... magyarajkú gyermeknek, aki soha nem járt még ukrán osztályba se, hanem magyar osztályba, jártam, (...) mindig azér a magyar nyelv vett körbe.”
(1990-es születésű nő).

A nemzetiség fontosságával kapcsolatban már nem ennyire egybehangzó az adatközlők véleménye:

- egyikük szerint az számít, hogy milyen ember az illető, nem pedig a nemzetisége/milyen nyelvet beszél: *„Az, hogy valaki más nyelvet beszél, de attól ugyanolyan fontos vagy ugyanolyan, a társadalomnak egy ugyanolyan fontos tagja, mint te vagy én.”*
- a másik úgy gondolja, hogy fontos a nemzetiség: *„Azér tudjad, hogy hová tartozol.”*
- a harmadik úgy véli, hogy a nemzetiség az embernek *„meghatározza az egész életét. Gondolkodását, jellemét. Meg hogy a határ mék oldalán született, az is.”*
- a negyedik véleménye az, hogy az identitás miatt fontos az embernek tudnia, hogy milyen nemzetiségű: *„az embernek kell, hogy legyen egy saját kis identitása, egy bizonyos közösséghez való ö, huzalma”*

A magyarságot tudatosító érzésekről/történekekről a következőket mondták:

- *„nekiünk, magyaroknak más a mentalitásunk. Tehát nekiünk vannak ö, szokásaink. Talán még az észjárásunk is egy kicsit másabb. Van ö, van saját kultúránk. Ugye, amihez ragaszkodunk. Még azt mondom, hogy még az öltözködési stílusunk is más...”*
- *„Magyaru beszélünk, a magyar kultúrát, ugye, visszük tovább, tehát a hagyományok. Azt megőrizzük, ö, ö, magyar könyveket olvasunk...”*
- *„... hogyha normálisan öntudatra ébred valaki és belegondol abba, hogy hol született, (...) mit csinál az életbe, (...) mi a hivatása, feladata az életben, egyáltalán, akkor rájön arra, hogy mitől magyar a magyar.”*
- *„... nyilvánvalóan vannak olyan hozzáállások, vagy egy bizonyos felfogások az embereken, ami megmutassa. Egy kicsit olyan mégiscsak magyaros, lehet, egy kicsit az embernek a makacssága...”*

A fenti interjúrészletek alapján megállapítható, hogy az általam megkérdezett emberek a mentalitástól, nyelvtől, kultúrától, öltözködési szokásoktól, hozzáállástól, felfogástól, illetőleg az életben lévő feladattól teszik függővé a nemzetiséget, vagyis szerintük ezek a magyar nemzetiséget bizonyító tényezők. Érdekes az 1990-ben született nő vélekedése: szerinte *”lehet, egy kicsit az embernek a makacssága”* is megmutatja magyar nemzetiségét, ugyanis elég makacs embereknek tartja a magyarokat.

4. 2. 5. A kölcsönszavakról, illetve azok használatáról

Ötödik kérdésem a kölcsönszavakra és azok használatára irányult. Két értékelhető választ kaptam:

➤ az 1961-ben született nő jó néhány szót felsorolt, amely kölcsönszó, de a mindennapokban használják azokat Verbőcön/Feketepatakon: *bulacska, szesztricska, pelmenyi* stb. Mindezeket – véleménye szerint – a megszokás miatt használják, mert beépül az emberek köztudatába.

AK: Tehát ezeket, ezeket ők használják. Ő, vagy a pelmenyi, ugye, nálunk, ez, ez olyan, ez ukrán eledel, nem fogja mondani soha a gyerek, hogy ez egy húsos derelye. Mer annak van egy magyar megfelelője, Kárpátalján csak ezt fogjuk mondani. (...)De nálunk ez, ez, ez az ukrán nyelvnek szerintem a, ilyen hatása van rájuk, hogy. Az előbb mondtam, hogy ők nem is gondolkoznak. Hogy ukránból vesszük át... (...) ...de hát ez a, ez, ez az ukrán nyelvnek a hatása.

➤ az 1990-es születésű nő úgy gondolja, hogy főleg a fiatalabbak használnak idegen eredetű szavakat, míg a kölcsönszavak okaként a magyarság határ menti elhelyezkedését nevezi meg. Szerinte ez okozza a népek közötti keveredést.

AK: ... mivehogya azér mégiscsak ő, Ukrajnába élünk, ezeket a szavakat, (...) ukránu lássuk és valamilyen szinten felvesszük, átvesszük és beleszójuk a mindennapjainkba.

A fenti vélekedések az ukrán nyelv hatását, illetve a Kárpátalján élő több nemzetiség közötti keveredést nevezik meg a helyi nyelvhasználatban szereplő kölcsönszavak megjelenésének és mindennapi használatának okaként.

4. 2. 6. A Szovjetunióban, illetve Ukrajnában való élet különbségeiről

Hatodik kérdésemmel a Szovjetunióban és Ukrajnában való élet különbségeire szerettem volna választ kapni (5. ábra). E kérdésre mindegyik adatközlőmtől értékelhető választ kaptam, ám a meglehetősen megoszlanak a vélemények:

➤ a legidősebb adatközlő egyetért az előbbiekkal, hogy volt egy rendszer, azonban hozzáteszi, hogy bármit mondtak „fentről”, a központból, azt meg kellett csinálni, ha tetszett az embernek, ha nem.

AK: Most így visszagondolok, hát ő, nem volt annyira azért ő, drasztikus, már most így. Mert ő, mert meg, megtanítottak bennünket. Hogy mi az, amit elvárnak tőlünk, mit kell csinálni, na de azt csinálni kellett. Oda nem volt. Ott mese nem volt. Hogy én most ide elmegyek, vagy nem megyek el, vagy ezt megcsinálom, vagy nem csinálom meg, ott egyszerűen, ott, ott a, a, fiataloknak is volt egy ilyen, minthogyha, az agyukat is már úgy képezték, ugye? Az, az a fajta, gondolkodás, ugye, meg, meg ilyesmi, tehát az már, ugye, benne volt. Abban a, az időben.

Még egy fontos tényezőt kiemelt utóbbi adatközlőm: a Szovjetunió idején eleve úgy „képezték ki”, azaz úgy nevelték a fiatalokat, hogy azok pontosan a kommunista rezsim utasításainak megfelelően cselekedjenek, ám mivel mindenkinek ugyanaz volt a feladata, azaz követni a központi utasításokat, ez az embereknek abban az időben egyáltalán nem volt feltűnő. Természetes, hogy az eme rezsimtől való „megszabadulás” megkönnyebbülést és nagy szabadságérzetet adott a társadalomnak az ukrán állam függetlenné válásakor, úgymond „nagy levegőt” tudtak venni, de az már kétséges, hogy mennyire gyakorolt ez pozitív hatást a hétköznapiakra.

➤ egy adatközlőm egyértelműen a Szovjetunióban való életet nevezi jobbnak, mondván, a modernebb és szabadabb világ ellenére nincs rendszer az életben Ukrajna függetlenné válása óta, ami a kommunista rezsim általános jellemzője/velejárója volt.

AK: Tudtuk, mi a rend. Tudtuk, mire várunk. Most nem tudunk mire számítani. Mi lesz egy hét múlva. Új törvény jön, egy hónap múlva még újabb törvény...

➤ az 1981-ben született férfi a „*vadkapitalizmus tipikus esete*” névvel illette a szovjet állam széthullása utáni időszakot, amikor mindenki megkezdett lopni, rabolni és pénzt keresni, de véleménye szerint nem mindenki találta meg azonnal a helyét az új társadalmi-politikai viszonyok között, ezért számukra rossz volt az említett periódus. Ezen kívül megemlíti, hogy ugyan szabadabb világ lett Ukrajna függetlenné válása óta, ez korántsem mindenkire igaz: „*Vannak elsők meg elsőbbek.*”

➤ 1990-es születésű adatközlőm kiemeli, hogy az idősebbek mindegyike visszasírja a Szovjetunió alatti életet, mert bár „*elmondják, hogy mindent lap alatt kellett elrendezni, mindent csak lap alól tudtál megszerezni, de, de nagyon jó vót.*”

Ő maga – saját bevallása szerint – az iskolában ismerkedett meg a szovjet rezsim „valódi arcával”, így csodálkozik, hogy a szülei, nagyszülei, idősebb ismerősei miért nem emlegetik a negatívumokat.

AK: Nem tudom, hogy hogy vót ez, hogy ennyire, nem látták. Vagy nem akarták látni az idősebbek... (...) Na de mondjuk egy álomvilágba könnyebb élni, mint a valóságba, ez biztos.

A fenti adatokból az derül ki, hogy a Szovjetunió idejét megelőző adatközlők egyöntetűen jobbnak nevezik a kommunista államban való életet, amit a következő dolgokkal indokolnak:

- ✓ volt egy rendszer, amiben mindenki tudta a feladatát, míg Ukrajna függetlenné válása után nem mindenki találta meg a helyét az új körülmények között;
- ✓ a Szovjetunió idején mindenki tudott mire számítani, manapság pedig azt se tudja az ember, mi lesz máról holnapra;
- ✓ a stabil fizetésből mindenki meg tudott élni, s ez egyfajta biztonságérzetet adott az átlagembereknek.

Különös, hogy a fiatalokkal folytatott beszélgetéseim során hallottam a legtöbb negatív véleményt a Szovjetunióról, jóllehet ők nem is éltek az adott rendszerben. Ez persze nem azt jelenti, hogy a szovjet állam „maga volt a tökély”, azonban az idősebbek valamiért nem akarnak az SZSZKSZ negatívumairól beszélni. Ennek – véleményem szerint – a következő okai lehetnek:

- annyira beléjük nevelték a kommunista ideológiát, hogy mással már nem is akarnak azonosulni;
- Ukrajna függetlenné válásának kezdeti nehézségei, valamint az utóbbi, válságos évek miatt negatívan viszonyulnak az ukrán államhoz;
- a Szovjetunió alatti biztonságérzet és rendszer (mindenki tudta, mi a feladata) épp megfelelő volt az emberek számára.

4. 2. 7. A külföldi munkáról

Hetediknek arra szerettem volna választ kapni, hogy mi a verbőci/feketepataki lakosok véleménye a külföldi munkáról. E téren a következő véleményekkel szembesültem:

- ✓ az 1975-ben született nő szerint jó a külföldi munka, de egy idő után „belefásul az ember. Megunja.” Példaként hozza fel, hogy a nyári szünet idején tanár ismerősei közül is sokan mennek Csehországba, a Balatonra vagy egyéb helyekre, a

plusz jövedelem érdekében, miközben megemlíti, hogy régen nem volt ekkora vándorlás, legfeljebb „Nagy-Oroszországba”, ahogy ő maga nevezi.

TM: Ühüm. És mit gondol a külföldi munkáról? Magáról.

AK: Külföldi munkáról? Há nem tudom, hát egyik szempontbu jó, de másik szemp, hosszútávon ezt nem lehet csinálni szerintem. Azér belefásul az ember. Megunja. Fiatalokat is látom. Olyan hévvel indulnak, mennek, aztán meg ő, csak megunják. Azt a monoton ő. (gondolkodik) Vannak jó helyek, vagy jobb helyek, ugye, de vannak, mikor, mint a rabszolgák, is.

TM: Ühüm.

AK: Kínaiak is hajtsák. Hallottam. Nem tudom, de hallottam. De viszont plusz ő, pénz, ki keres, a tanárok is járnak nyáron. Csebe. Járnak a Balatonra. Két-három hónapot lehúznak, egy kis plusz kereset, viszont az jó.

✓ az 1981-es születésű férfi teljesen rossznak tartja a külföldi munkát, amit a következőképpen indokol:

AK: Általánosságban a külföldi munka mindig is volt meg lesz is. Tehát ezzel tisztába kell lenni, ő, csak az a, ugye, most annyira felpörgött jelenleg ez az egész dolog, hogy a külföldi munka ő, majdhogynem szorosán összefügg az elvándorlással. És a kárpátaljai magyarságot ez a padlóra fogja küldeni nyilvánvalóan...

✓ az 1990-ben született nő nem lát elég potenciált a külföldi munkában, s a családosok számára különösképpen rossznak nevezi, mondván, rossz hatással van a családi életre, viszont úgy gondolja, hogy a fiataloknak jó.

AK: Jó lehetőség a fiatalabbaknak, mert ő, világot láthatnak, ismerkedhetnek, ő, mások szokásait megláthassák, közbe még pénzt is kereshetnek, (...) de amikor az embernek (...) oda alakul az élete, hogy van. Családja, akkor ezt én má nem találok olyan. Hát, jó megoldásnak.

Az említett adatközlő kiemel egy nagyon lényeges és fájó pontot is: a jelenlegi helyzet bizonyos szempontból rákényszeríti az embereket a külföldi munkavállalásra.

AK: Elég ő, szomorú, hogy nincsen nálunk lehetőség egy fiatal család számára, legalább egy általános színvonalat biztosítani anélkül, hogy ne menjen e valaméjk tagja, vagy mindkettő, ő, külföldre dolgozni.

Összegezve tehát azt lehet mondani, hogy egyik adatközlőm se találja kedvezőnek a külföldi munkát, mégpedig az alábbi okok miatt:

- szétzúzza a hagyományos családi kapcsolatokat, ami különösképpen igaz az olyan családokra, ahol „csak” az egyik szülő – leggyakrabban az édesapa, a családfő – vállal külföldön munkát;
- amennyiben olyan helyre kerülnek be, ahol rabszolgaként bánnak velük, tönkremegy fizikai és mentális egészségük, azaz minden szempontból padlóra kerülnek.

Természetesen mindegyik adatközlőm egyetért abban, hogy a jelenlegi helyzet rákényszeríti az embereket arra, hogy Ukrajnán kívül vállaljanak munkát, ugyanakkor azt illetően is egybehangzó véleményeket kaptam, hogy hosszútávon nem jó a külföldi munka.

4. 2. 8. A magyar–ukrán viszonyról

Utolsó előtti kérdésem arra kereste a választ, hogyan vélekednek az adatközlők a magyar– ukrán viszonyról. Ezt azért is tartottam fontosnak, mert az utóbbi időben megszorodtak az Ukrajnában élő nemzeti kisebbségek – főleg a magyarok és oroszok – elleni gyűlölködések. A következő válaszokat kaptam:

- ✓ 1961-ben született adatközlőm szerint ezt a feszültséget nem helyi szinten generálják, ugyanis Kárpátalján sok nemzetiség élt régen is és most is, mindig megfértek egymás mellett, ezért nem látja okát, hogy ez a békés együttélés miért ne folytatódhatna tovább.

AK: ... ezt valahol, lehet, hogy politika. Nem tudom.

- ✓ az 1975-ös születésű nő ugyancsak jónak nevezi a nemzetiségek közötti viszonyt helyi szinten. Példaként hozza fel ukrán kollégáit a Verbőci Középiskolában: „*semmi rossz viszonyunk, nekünk velök nincsen*”. Ezen kívül biztos abban, hogy javulni fog a magyar–ukrán viszony a nagypolitikában is, amiért mindkét fél tesz majd, a sajtót pedig hazugnak nevezi.

AK: Nem lehet hinni a sajtónak amúgy.

A fentiek mellett kiemeli azt is, hogy „... *a politika, az mocskos és csunya*”, amibe – pontosan utóbbi két jelző miatt – senkinek se szabad belefolytania véleménye szerint.

✓ az 1981-ben született férfi a nagypolitika függvényeként nevezi meg a magyar–ukrán viszonyt, ugyanakkor kiemeli, hogy a mostaninál nem fog jobban romlani.

AK: ...nem is engednék, már nemzetközi szinten is, ez az üzleti jellegű meg, meg, meg, katonai jellegű meg mit tudom én, milyen jellegű dolog ez, ez még eltarthat. Tartós lehet, hogyha, ha, mondom, nem változik a nagypolitikában valami. Márpedig nem fog változni, mert az USA-ban nyilvánvalóan most rendszerváltás következik be, tehát hatalomváltás következik be...

TM: Ühüm.

AK: ...és most egy olyan hatalom kerül ismét, amely, amely, amely ugye, elindította ezt az egész folyamatot, ebben a térségben, főleg itt Oroszországgal szemben, satöbbi, ők ebben érdekeltek. Nagypolitikában, gazdasági viszonylatban ért, tehát nem biztos, hogy most a közeljövőben nagyon-nagyon látványos. Én azt mondanám, hogy ha kisebb megállapodások is vagy ugye, egyeztetések úgy, bekövetkeznek, az is jó lenne.

A fenti interjúrészlet arról tanúskodik, hogy az említett adatközlő szerint a nagyhatalmak közötti politikai játszmák határozzák meg, mennyire lesz jó vagy rossz viszony Magyarország és Ukrajna között, ám ő is jónak nevezi a magyarok és ukránok közötti viszonyt Verbőcön/Kárpátalján, azaz szerinte sincs különösebb gond a magyar–ukrán viszonyban, legalábbis falusi/megyei szinten.

✓ az 1990-es születésű nő szerint alkalmazkodnia kell egymáshoz a különböző nemzetiségeknek, azonban ő is jó viszonyt vél felfedezni a magyarok és ukránok között helyi (verbőci) szinten.

AK: Mer, akárhogy nézem, ez a mi együttélésünk itten, ez mintha, úgy ke nézni, mint egy család.

Ez azt mutatja, hogy az említett adatközlő „családként” tekint az egymás mellett élő nemzetiségekre, vagyis ezért tartja fontosnak az egymáshoz való alkalmazkodást.

AK: ...sok fenti ukrán is jött le, (...) de azok is be tudtak illeszkedni...

Utóbbi interjúrészletből azt lehet leszűrni, hogy a Verbőcre költöző ukránok be tudtak kapcsolódni a falu „vérkeringésébe” és kölcsönösen toleráns viszonyban vannak a helyi magyarsággal.

Összességében megállapítható, hogy a verbőci/feketepataki lakosok egybehangzóan jónak nevezik az ukránok/nem magyarok és magyarok közti viszonyt, mindössze egy-két kivételt említenek meg mindkét oldalon.

4. 2. 9. A kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségekről

Utoljára azt a kérdést tettem fel, hogy van-e különbség egy kárpátaljai és egy magyarországi magyar között, és ha igen, akkor mi különbözteti meg egymástól a kettőt. A következő válaszokat kaptam:

✓ legidősebb adatközlőm a mentalitásban (közvetlenebbnek nevezi a kárpátaljai magyarokat, akik hamarabb teremtenek barátságot) és a beszédben (Kárpátalján hosszan ejtik a szavakat, Magyarországon pedig röviden) látja a leglényegesebb különbségeket.

AK: De ettől függetlenül azt mondom, hogy (...) a közös nevezőt meg tudjuk találni.

Ez interjúrészlet azt emeli ki, hogy az 1961-ben született nő szerint a magyarországi és kárpátaljai magyarok – a különbségek ellenére is – bármiben meg tudják érteni egymást (ha akarják).

✓ az 1975-ös születésű nő úgy véli, hogy a kárpátaljai magyarok „sokkal magyarabbak”, mint a magyarországiak: elsősorban mentalitásuk, beszédjük, gondolkodásmódjuk különbözik, illetve azt is kiemeli, hogy a kárpátaljai magyarok sokkal jobb munkaerőnek számítanak külföldön anyaországi társaiknál. Ennek ellenére jónak tartja a közöttük lévő viszonyt.

AK: M, nekem m, nagyon, segítőkészek, ő, mi azér, nem vagyunk olyan kényesek. Ezt elmondhatom, (nevet) ez biztos.

TM: Ühüm.

AK: De a viszony jó. Tehát amúgy egy nagyon ő, magas intelligenciával rendelkeznek, ugye, a gyerekek is, a beszédképességük sokkal szebb, mint a miénk, tehát lá, hallom a gyerekek az ovodába, má ahogy beszélnek, meg a mieink, ő, m, de szerintem a viszonyunk jó. Kapcsolatunk. Be tud, mi tudunk beilleszkedni oda hozzájuk szerintem. Elég jó.

Utóbbi interjúrészletben érdemes kiemelni egy fontos momentumot: az említett adatközlő szerint „sokkal szebb” a magyarországi magyarok beszédje, valamint magas az intelligenciájuk. Ezzel ugyan nem mondja ki egyértelműen, de

(legalábbis az én olvasatomban) arra utal, hogy a kárpátaljai magyarok intelligenciája kisebb a magyarországiakénál, bár én ezzel a vélekedéssel nem értek egyet.

✓ 1981-ben született férfi adatközlőm nem lát különbséget a kárpátaljai és a magyarországi magyarok között:

TM: Ühüm. Szerinted van különbség a magyarországi meg a kárpátaljai magyar közt?

AK: (gondolkodik) Milyen értelemben?

TM: Hát hogy, most, meg lehet őket különböztetni egymástól vagy ugyanúgy magyar mind a kettő?

AK: Magyaroknak mind a kettő magyar, mint ahogy Kárpátalján is vannak különböző gondolkodású meg, meg, politikai–ideológiai beállítottságú emberek, ugyanúgy ott is.

TM: Ühüm.

AK: De a magyar, szerintem az magyar. Pesten is, Budán is, meg Kárpátalján is. Aki, aki magyar öntudattal rendelkezik és, és a magyar nemzet részének vallja magát, tagjának vallja magát, szerintem az, az mind magyaroknak mondható.

✓ az 1990-es születésű nő – 1975-ös adatközlőmhöz hasonlóan – nagy különbséget lát a kárpátaljai és a magyarországi magyarok között: szerinte az anyaországiak zárkózottabb, büszkébb és nem olyan elfogadó magyarok, mint a külhoniak.

AK: ... pedig ő, nem mondhatnám, hogy több mindenre van mire büszkének lenniük, mint ő, nekünk...

Ezen kívül azt is problémaként nevezi meg, hogy különbséget tesznek a magyarországi és a külhoni magyarok között.

AK: ... van a magyarok meg a határon túli magyarok. És ez, ez valójába így van. Meg vagyunk különböztetve.

A fenti adatok azt bizonyítják, hogy a négy adatközlőből három fedez fel különbségeket a kárpátaljai és magyarországi magyarok között, akik közül az 1975-ös és 1990-es születésű nők egyértelműen a kárpátaljaiak felé „billentik a mérleg nyelvét”, mondván, a kárpátaljaiak minden tekintetben előnyösebben/megnyerőbben viselkednek a magyarországiaknál.

Egy adatközlőm (az 1981-ben született férfi) semmilyen különbséget se lát a magyarországi és kárpátaljai magyarok között, az 1961-es születésű nő pedig úgy véli, hogy a különbségek ellenére is meg tudják érteni egymást, bármilyen kérdésről is legyen szó.

A második fejezet összegzésekképpen elmondható, hogy:

- ✓ a verbőciek/feketepatakiak többsége szépnek tartja, vagy legalábbis nem nevezi csúnyának a helyi nyelvhasználatot;
- ✓ az idősebb korosztály nem lát nagy különbséget a verbőci/feketepataki beszéd és a Magyarországon beszélt nyelv között, míg a fiatalabbak a helyi nyelvjárást tartják szebbnek;
- ✓ az adatközlők többsége az orosz nyelvet nevezte szebbnek;
- ✓ mindegyik adatközlő fontosnak tartja az ukrán és/vagy orosz nyelven való tudást, mert szerintük ez elengedhetetlen a mindennapi boldoguláshoz;
- ✓ a verbőci/feketepataki lakosok szerint a kölcsönszók nagymértékű használatát a magyarság határ menti elhelyezkedése és a Kárpátalján élő egyéb nemzetiségekkel való keveredés okozza;
- ✓ nincsenek túl jó véleménnyel a külföldi munkáról;
- ✓ az adatközlők fele nagyobb magyaroknak tartja a kárpátaljai magyarokat a magyarországiaknál;
- ✓ jónak nevezik a magyar–ukrán viszonyt, legalábbis helyi szinten.

4. 3. A salánki és verbőci/feketepataki lakosok meglátásainak változásai a 2003–2021 közötti időszakban

E fejezetben arra vagyok kíváncsi, hogy miben változtak a salánki és verbőci/feketepataki lakosok meglátásai, észrevételei a kutatásom szempontjait alkotó kérdésekről, a fent említett periódusban.

4. 3. 1. Salánk

A salánki lakosok közül a 18–45 év közöttiek véleményét vizsgáltam meg, összesen 6 mélyinterjú alapján, amelyek közül kettőt a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont hanganyagtárából kaptam kézhez, a többi négyet pedig magam rögzítettem. A két, kézhez kapott interjú alanyai egy 1971-ben született nő és egy 1985-ben született férfi; az általam rögzített interjúk alanyai pedig: egy 1978-ban és egy 1982-ben született nő, valamint egy 1993-ban és egy 1996-ban született férfi.

4. 3. 1. 1. A salánki nyelvjáráshoz való viszonyról

A helyi nyelvjáráshoz való viszonyt a következőképpen értékelték:

- az 1971-ben született nő szépnek, mi több, nagy kincsnek tartja a salánki nyelvjárást, ugyanakkor – magyartanár lévén – kijavítja a suksükölést, s mivel nem salánki születésű, ezért különösképpen felfigyel a helyi dialektus elemeire;
- az 1978-as születésű nő ugyancsak szépnek találja a helyi nyelvjárást, azonban hozzáteszi, hogy csak a tanulók figyelmének felkeltése érdekében szokta használni annak elemeit;
- az 1982-ben született nő „nem szégyelli” a nyelvjárást, ugyanakkor elmondja, hogy „*máshol moderáljuk magunkat*”. A tanulók „átnevelését” is fontosnak tartja, hogy megtanuljanak „helyesen beszélni”;
- az 1985-ben született férfi válaszában némi bizonytalanságot lehet felfedezni: szerinte nem túl szép a salánki nyelvjárás, de jó;
- az 1993-ban született férfi ugyancsak szépnek találja a helyi nyelvjárást, sőt, a következőt mondja: „*Másaknak nem biztos, de nekem szép.*”

- az 1996-ban született férfi ugyancsak szépnek találja a salánki nyelvjárást: „*Szerintem az jó, ha az ember (...) ismeri az irodalmi nyelvet is, viszont szerintem senkinek nem kell, hogy szégyellje (...) azt, hogy milyen nyelvjárásban beszél.*”

Amint az a fentiekből is kiderül, manapság is nagyjából ugyanaz a salánki lakosok véleménye a helyi nyelvjárásról, mint 18 évvel ezelőtt: többségük szépnek tartja azt és nem gondolja, hogy bárkinek is szégyellnie kellene magát a saját nyelvjárása miatt.

4. 3. 1. 2. Az orosz és ukrán nyelvhez való viszonyról

Az orosz és ukrán nyelvhez való viszonyról a következő válaszok születtek:

- az 1971-ben született nő szerint minden kárpátaljai magyarnak tudnia kell ukránul vagy oroszul, a két nyelv közül pedig az oroszot nevezi szebbnek, sőt, kiemeli, hogy ukrán barátaival is oroszul szokott beszélni;
- az 1978-as születésű nő – az előző adatközlőhöz hasonlóan – az oroszot tartja szebbnek a két nyelv közül, mert az „*dallamosabb*”, azonban azon kevés emberek egyike, akik szerint nem kell megtanulni ukránul, mert „*van egy állam, ami, amitől idősebb vagyok, könyörgöm! (...) Soha nem voltunk Ukrajna része.*” Ez utóbbi interjúrészlet azt bizonyítja, hogy az említett adatközlő finoman fogalmazva sem örül annak, hogy Kárpátalja Ukrajnához tartozik;
- 1982-es születésű adatközlőm az ukránt nevezi szebb nyelvnek a kettő közül, mert véleménye szerint „*jobban ki van énekelve*” az orosznál, azt azonban fontosnak tartja, hogy minél több nyelven tudjanak a fiatalok, mert lehetőségeik és boldogulásuk szempontjából ez rendkívül fontos;
- az 1985-ben született férfi az ukránt tartja szebb nyelvnek, azonban kiemeli, hogy a kárpátaljai magyaroknak fontos tudniuk ukránul vagy oroszul;
- az 1993-as születésű férfi szintén fontosnak tartja, hogy az ember minél több nyelven tanuljon meg: „*ukránu, orosz, orosz inkább...*” Ez utóbbi interjúrészlet elég híven tükrözi, hogy az említett adatközlő melyik nyelvet tartja szebbnek, még annak ellenére is, hogy nem mondja ki azt egyértelműen, illetve az sem elhanyagolható, hogy sem ukránul, sem pedig oroszul nem tud;
- az 1996-ban született férfi ugyancsak nem tud elégséges szinten ukránul vagy oroszul, így nem is tudott érdemleges választ adni a kérdésre.

Összességében tehát azt lehet elmondani, hogy a salánkiak többsége az oroszot tartja szebbnek az ukrán és orosz nyelvek közül, illetőleg legtöbbször ma is fontosnak tartja az ukrán vagy orosz nyelven való tudást, akárcsak 2003-ban. Ennek ellenére lényeges megemlíteni, hogy az 1985-ben született férfi nem tanult már orosz nyelvet, s valószínűleg azért az ukránt nevezte szebbnek; az 1993-as születésű férfi pedig egyik nyelvet sem beszél, így még érdekesebb és furcsább, hogy – ha burkoltan is, de – arra utalt, hogy az orosz a szebb a két nyelv közül.

4. 3. 1. 3. A magyarságot tudatosító érzésekről/történekekről

Fontos megemlíteni, hogy mindegyik adatközlő egyértelműen magyar nemzetiségűnek vallotta magát, miközben a „Mitől magyar a magyar?” kérdésre a következő válaszok születtek:

- az 1971-ben született nő az anyanyelvet, a magyar hagyományok megőrzését, illetőleg a történelmet nevezi meg a magyarság bizonyítékaiként: szerinte ezek teszik magyarrá a magyart;
- 1978-as születésű adatközlő úgy véli, az embernek belülről kell éreznie, hogy ő magyar, s tennie is kell ezért; ezen kívül az magyar, aki megéli a kultúrát és ápolja az anyanyelvét;
- az 1982-ben született nő meglátása szerint idegen területen érzi meg az ember igazán, hogy ő magyar, ahol senkihez se tud magyarul szólni, s saját példáját hozza fel: amikor elmentek Dániába dolgozni és meghallott egy magyar szót, akkor „megdobbant a szívem”;
- az 1985-ben született férfi szerint az magyar, aki annak vallja és érzi magát;
- második legfiatalabb adatközlő az identitást és a kultúrát nevezi meg magyarságot bizonyító tényezőkként: „Én magyar Miatyánkot imádkoztam mindig, fogok is...”
- legfiatalabb adatközlő úgy gondolja, a nyelv, vallás és kultúra teszi magyarrá a magyart, amit véleménye szerint minden magyarnak „ápolnia kell”.

Összegezve az adatokat, megállapítható, hogy a mai 18 és 45 év közöttiek hasonlóan vélekednek a 2000-es évek elején hasonló korban járókhoz: szerintük is a kultúra, vallás, nyelv és hagyományok az elsődleges bizonyítékai annak, hogy ki milyen nemzetiségű.

4. 3. 1. 4. A kölcsönszavakról, illetve azok használatáról

E kérdésre a következőket válaszolták:

❖ az 1971-es születésű nő a két (ukrán-magyar) tannyelvű iskolát nevezi meg a kölcsönszók, pontosabban a tükörfordítások használatának elsődleges okaként, ami őt magát – saját bevallása szerint – nagyon idegesíti, s fel is sorol néhány ilyen szót (*bufet, bulocska, májka, paszport*);

❖ az 1978-ban született nő nem adott érdemleges választ e kérdésre;

❖ az 1982-es születésű nő szerint sok kölcsönszót használunk a mindennapokban, amelyeket nem értenének meg a magyarországiak, amelyek közül a következőket emeli ki: *pászport, bulacska*;

❖ az 1985-ben született férfi – az előző adatközlőhöz hasonlóan – azt mondja, hogy sok kölcsönszót használnak a kárpátaljaiak/salánkiak a hétköznapiakban, azonban nem említ konkrét példát;

❖ az 1993-as születésű férfi úgy véli, hogy vannak „*ilyen sajátos dolgaink*”, mint a kölcsönszók, amik szerinte azért kerültek be a kárpátaljai magyarok beszédjébe, mert „*miránk nagyba rárakta a bélyeget ez a, ez az ukrán állam*”. Konkrét példák között említi a *bulacska* és *áváriázott* szavakat;

❖ legfiatalabb adatközlőm a kárpátaljai ukránok és magyarok közötti kölcsönhatások eredményének nevezi a kölcsönszókat, konkrétan a következőt mondja: „*ahogy az ukránok átvesznek tőlünk, úgy mi is sok mindent veszünk át az ukránoktól*”. Megemlíti egy példát is az ilyen szavakra: *mantjurovka*.

Összességében tehát azt lehet elmondani, hogy az emberek véleménye szerint manapság is az, hogy rengeteg kölcsönszót használnak a hétköznapiakban, akárcsak a 2000-es évek elején, tehát e téren sincs komoly változás.

4. 3. 1. 5. A Szovjetunióban, illetve Ukrajnában való élet különbségeiről

A Szovjetunióban és Ukrajnában való élet különbségeiről a következő vélemények születtek:

➤ az 1971-es születésű nő – különböző korú emberekkel való beszélgetései után – nem érzi úgy, hogy a Szovjetunióban jobb lett volna élni, mint Ukrajnában, mert „*a kommunista uralom előtt (...) a magántulajdonuk az nagy volt. Aztán jött a kommunizmus, ami elvette a magántulajdont, biztosított egy bizonyos*

biztonságot, de ezért nagyon nagy árat fizettek az emberek, tehát elvesztették szabadságukat, ö korlátozva voltak jogaikban.” (193_Salánk_1971_no_anytr)

➤ az 1978-ban született nő hasonló véleményen van, amit a következőképpen indokol: *„meg kell élned, amit még a Szovjetunióba se tettek meg veled, hogy nem engedik, hogy anyanyelveden tanuljál, meg, meg csak a családban vagy a templomba beszélhetsz az anyanyelveden”*. Emiatt úgy véli, hogy az emberek megfélelkeznek a kommunista rezsim árnyoldalairól (pl. vallástilalom), illetve azt is lényegesnek tartja, hogy a szovjet uralom kezdeteit igazán megszenvedő emberek (akik pontosan ismerték a rezsim negatívumait) már meghaltak. E tényezőknek tudja be a szovjet éra „visszasírását”;

➤ az 1982-es születésű nő azt gondolja, hogy a szovjet időben létező bejelentett munka nem volt rossz, mert ma már a nyugati államokban is hasonló rendszer működik. Az ukrán függetlenség bekövetkezte véget vetett e rendszernek, amiről ő maga így vélekedik: *„Olyanok lettünk, mint akiket kiengedtek a ketrecből. És szétfutottunk. Szerintem”*;

➤ az 1985-ben született férfi szerint rosszabb volt a helyzet az ő gyerekkorában (a kilencvenes években). A 2000-es évek elején már több munkahelyet vél felfedezni;

➤ 1993-as születésű adatközlőm – bár nem élt abban az időszakban, de az idősebbektől hallott vélemények alapján – jobbnak véli a Szovjetunió alatti életet, mi több, úgy gondolja, hogy a szovjet állam maradása esetén *„nyitott volna a többi ország fele”*. Kiemeli, hogy szovjet időben mindenki *„meg tudta keresni az asztalra való kenyeret meg bort”*, aki becsületesen dolgozott.

➤ az 1996-ban született férfi bizonyos téren – munka, anyagi biztonság és megélhetés szempontjából – jobbnak véli a Szovjetunió idejét, ugyanakkor rosszabbnak találja annak társadalomhoz és valláshoz való viszonyulását.

Általánosságban azt lehet kiemelni, hogy ma már több pozitív vélekedés van a Szovjetunió alatti életet illetően, mint a 2000-es évek elején. Külön érdekesség, hogy a fiatalabb generációk képviselői – az 1990-es években születettek – közül is sokan a kommunista rezsim alatti életet tartják jobbnak, holott ők maguk nem éltek abban a periódusban.

4. 3. 1. 6. A külföldi munkáról

A külföldi munkáról az adatközlők véleménye a következő:

- az 1971-ben született nő tragédiának nevezi a külföldi munkát, mert véleménye szerint emiatt bomlanak fel a hagyományos családi kapcsolatok, s ez még az olyan családokra is igaz, amelyekben a házastársak nem válnak el egymástól;
- 1978-as születésű adatközlő szintén negatívumként értékeli a külföldi munkát, ugyanis szerinte ennek következtében a hagyományos család felbomlott. Ezen kívül meglehetősen érdekes, tényezőt is kiemelt, amelynek – sajnos – nagy igazságtartalma van: azt gondolja, hogy nagyobb méretű probléma (pl. a tavaly megjelenő koronavírus-járvány) – amely megakadályozza, hogy a férj elmenjen külföldre – felszínre hozza a „modern” családok valódi arcát, amiből válások is lehetnek;
- az 1982-ben született nő a fiatalok számára előnyösként nevezi meg a külföldi munkát, ami szerinte az olyanoknak jó, akiknek nincs családja, meg tudja tanulni az adott ország nyelvét és be tud illeszkedni annak társadalmába. Ennek ellenére ő is úgy véli, hogy a családok számára egyáltalán nem jó a külföldi munka;
- az 1985-ös születésű férfi ugyancsak rossz véleménnyel van a külföldi munkáról, s szerinte abban az esetben nem mennének az emberek külföldre dolgozni, ha Ukrajna jobb viszonyt tartana fenn a nyugati, fejlett államokkal;
- második legfiatalabb adatközlő ugyancsak nem tartja jónak a külföldi munkát, de meglátása szerint az ukrajnai lehetőségek hiánya a külföldön való munkavállalásra kényszeríti a fiatalokat. Kiemeli, hogy Kárpátalján csak kertészkedéssel és/vagy mezőgazdasággal lehet foglalkozni, melyek emberfölötti akaratot, erőt és kitartást igényelnek;
- az 1996-ban született férfi azt gondolja, hogy a jól fizető ukrajnai állások hiánya viszi rá az embereket a külföldi munkavállalásra, bár ezt a család szempontjából nagyon rossznak értékeli.

„Mondjuk én szívem szerint nem nagyon választanám külföldet.” Ezt mondta nekem az illető 2020 februárjában. E sorok írásakor, 2021 áprilisában pedig már második külföldi munkahelyén van. Azért ez is bizonyítja, hogy mennyit tud változni egy ember véleménye, akár hónapok/hetek leforgása alatt is.

A fenti gondolatokból azt a következtetést tudom levonni, hogy a külföldi munkáról ma is negatív véleménnyel vannak a salánki lakosok, akár csak 2003-ban. Külön érdekesség,

hogy mindegyik adatközlő a hagyományos családi kapcsolatok felbomlását nevezte meg a külföldi munkavállalás legrosszabb/leginkább hátrányos következményeként.

4. 3. 1. 7. A kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségekről

A kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségekről a következőket mondták:

✓ az 1971-ben született nő véleménye szerint emberfüggő, hogy milyen különbségek vannak egy kárpátaljai és egy magyarországi magyar között, azt viszont kiemeli, hogy magyarországi barátai meglátása alapján itt (értsd: külhoni magyarként) lehet megtanulni, hogy milyen magyarnak lenni;

✓ 1978-as születésű adatközlőm óriási különbséget lát a kárpátaljai és magyarországi magyarok között, amit a következőképpen indokol: „*Nem élték át azt, amit mi.*” E szavak arra utalnak, hogy a 42 éves nő szerint a kárpátaljai magyar „nagyobb” magyar, mint a magyarországi;

✓ az 1982-ben született nő nem lát különbséget a kárpátaljai és magyarországi magyarok között, „*mer Magyarországon is éppúgy van tájszólás, mint nállunk, szerintem*”. Meglehetősen érdekesnek tartom, hogy ez a vélekedés tulajdonképpen a tájszólással azonosítja a „magyar” fogalmát;

✓ az 1985-ös születésű férfi nem lát különbséget a kárpátaljai és magyarországi magyarok között;

✓ 1993-ban született adatközlőm azt mondja, hogy a másabb gondolkodásmód különbözteti meg a kárpátaljai magyart a magyarországitól, illetve az a tény, hogy a kárpátaljaiak számára nehezebb magyarnak lenni. Azt viszont kiemeli, hogy sohasem szólták meg őt Magyarországon azért, mert ő külhoni magyar, mindössze néhány barátja tette azt, de csak és kizárólag poénból;

✓ a legfiatalabb adatközlő a soknemzetiségű vidéken való élés miatt nevezi különbözőnek a kárpátaljai magyart a magyarországitól, illetve kiemeli, hogy a kárpátaljaiakat Ukrajnában magyaroknak, Magyarországon pedig ukránoknak nevezik, ami „*így egy kicsit olyan, mintha két ló közé vagy két szék közé esnénk*”.

Amint az a fenti adatokból is kiderül, bizonyos szempontból változott a mai 18 és 45 év közötti salánki lakosok véleménye azokéhoz képest, akik 2003-ban voltak hasonló korúak: akkor nem igazán láttak különbséget kárpátaljai és magyarországi magyar között,

ezzel szemben manapság már többnyire úgy vélekednek, hogy a kárpátaljai magyarok sokkal inkább magyaroknak mondhatják magukat, mint a magyarországiak.

A harmadik fejezet első alfejezetének összefoglalása gyanánt elmondható, hogy a következő kérdésekben változott a 18 és 45 év közötti salánki lakosok véleménye:

- ❖ a Szovjetunióban és Ukrajnában való élet különbségei – több a pozitív vélekedés a kommunista rezsim alatti életről, mint korábban, s külön érdekesség, hogy a fiatalabb generációk is pozitívnak találják azt, jóllehet ők maguk nem tapasztalták saját bőrükön az akkori világot;

- ❖ a kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségek – a mai 18 és 45 év közöttiek többsége szerint a kárpátaljai magyarok jogosabban nevezhetik magyaroknak önmagukat, mint a magyarországiak, ellentétben a 2003-ban hasonló korúak véleményével, akik nem láttak komoly különbséget kárpátaljai és magyarországi magyar között.

4. 3. 2. Verbőc/Feketepatak

A verbőci/feketepataki lakosok között a 20–50 év közöttiek véleményét vizsgáltam, amelyhez 6 mélyinterjú adatait hasonlítottam össze: hármat a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont hanganyagtárából kaptam meg, hármat pedig saját magam rögzítettem. Ez interjúk alanyai között szerepel: három 1983-as születésű nő (két feketepataki és egy verbőci) – ezeket kaptam kézhez a Hodinka Intézettől; illetve egy 1975-ös és egy 1990-es születésű nő, valamint egy 1981-es születésű férfi – ez utóbbiakat saját kezűleg készítettem el.

4. 3. 2. 1. A verbőci/feketepataki nyelvjáráshoz való viszonyról

A helyi nyelvjáráshoz való viszonyról a következőket válaszolták az adatközlők:

- az 1975-ben született nő egyszerűnek tartja, de nem nevezi csúnyának a helyi nyelvjárást, ugyanakkor hozzátette, hogy Kárpátalján „*nincsen olyan szókincs az embereknek*”, mint Magyarországon;

- az 1981-ben született férfi átlagosnak nevezi a verbőci nyelvjárást, mondván, egy-egy tájszó előfordul ugyan benne, de „*nem tipikus eset Verbőc. Nyelvhasználat tekintetében*”;

- az 1983-ban, Verbőcön született nő szépnek tartja szülőfaluja beszédjét, mi több, úgy véli, hogy a verbőci szebb, mint a pesti;
- az 1983-ban, Feketepatakon született nők közül az egyik nem tartja csúnyának a nyelvjárást vagy tájszólást, ahogy ő nevezi, csak a káromkodás és a csúnya, trágár beszéd sérti a fülét; a másik szépnek nevezi a feketepataki beszédet, mert azt gondolja, hogy mindenki számára a szülőhelyén lévő beszéd a legszebb;
- az 1990-es születésű nő ugyancsak szépnek találja a verbőci nyelvhasználatot, sőt, szebbnek nevezi a magyarországinál, „mert ő, Magyarországon igen erős tájszólás van”, ami – állítása szerint – nem igaz Verbőcre. A budapesti beszédet hasonlóan nevezi szülőfaluja beszédjéhez, amelyben szerinte kevesebb a tájszólás, ezen kívül kiemel egy esetet is, amikor őt megdicsérték Magyarországon, ugyanis azt mondták neki, hogy „nem is hallani, hogy én kárpátaljai vagyok”.

Összességében tehát azt lehet elmondani, hogy némiképp változott az emberek véleménye 2003 óta: míg az akkori 20–50 év közöttiek többsége szépnek találta a verbőci/feketepataki nyelvjárást, addig ma (2021-ben) legfeljebb a „nem csúnya” vagy „nem tipikus eset” jelzőkkel illetik, ugyanakkor szépnek sem nevezik a hasonló korúak.

4. 3. 2. 2. Az orosz és ukrán nyelvhez való viszonyról

Az orosz és ukrán nyelvhez való viszonyról a következő válaszok születtek:

- az 1975-ös születésű nő egyértelműen az oroszot nevezte szebb nyelvnek, mivel szerinte az csengősebb, dalosabb nyelv, míg „az ukrán, az száraz nyelv”. Ezen kívül fontosnak tartja az ukrán vagy orosz nyelven való tudást, amire – véleménye szerint – a hivatalokban, papírmunka esetén, illetőleg pl. buszjegy vásárlásakor van szükség, ezért szerinte meg kell tanulni ukránul vagy oroszul, „legalább olyan szinten, hogy tudják létesülni”;
- az 1981-ben született férfi nem mondott egyértelmű véleményt a kérdésre: ugyan az oroszot tanulhatóbb, hangzatosabb, „vagy kicsit ő, a fülüinknek jobb” nyelvként nevezte meg, vagy szándékosan, vagy pedig döntésképtelenség miatt (ebben én erősen kételkedek) nem fogalmazott világosan. Mindenesetre ő is azt gondolja, hogy fontos megtanulni ukránul vagy oroszul, ugyanis „egy alap, inkább középszintbe lassan átmenő ukrán nyelvtudás a helyi boldoguláshoz azért (...) lehet, hogy szükséges, (...) hogy el tudja intézni mindennapos dolgait”. Problémaként

nevezi meg azt, hogy az ukrán állam – legalábbis szerinte – az irodalmi ukrán nyelven való tudást várja el az összes nemzeti kisebbségtől, ami állítása szerint kivitelezhetetlen;

- az 1983-ban, Verbőcön született nő – az 1975-ös születésűhöz hasonlóan – az oroszot nevezte szebbnek a két nyelv közül, amelyet párhuzamosan tanult az ukránnal 7. osztályos koráig, illetve ezen a nyelven nézett és néz meséket is. Ennek ellenére – saját bevallása szerint – akkor is ukránul válaszol, ha oroszul kérdeznek tőle valamit. Ő is úgy véli, hogy legalább annyira tanuljon meg az ember ukránul vagy oroszul, hogy kommunikálni tudjon;

- a két, Feketepatakon, 1983-ban született nő véleménye különböző: az egyik az oroszot nevezi szebbnek, mert lágyabbnak tartja az ukránnál, a másik szerint azonban az ukrán szebb, ugyanis ő azt jobban ismeri, de kiemeli, hogy a szülei másképp vélekednek, akik az oroszot tartják szebbnek. Ennek ellenére mindketten fontosnak tartják az ukrán nyelven való tudást;

- a legfiatalabb adatközlő – a legtöbb vélekedéshez hasonlóan – az orosz nyelvet nevezi szebbnek: *„hogyha hallgatom, (...) az oroszot szebbnek tartom, mint az ukránt, a hangzása [végett]”*. Emellett lényegesnek tartja az ukrán nyelven való tudást, még ha nem is anyanyelvi szinten (azt véleménye szerint úgyszemint használják az emberek a mindennapokban), mert szerinte a boldoguláshoz elengedhetetlen, illetve mindenkinek *„csak a javára válhat”*, ha több nyelven tud beszélni.

A fentiek alapján megállapítható, hogy:

- az egyik téren (ukránul/oroszul tudás fontossága) nagyjából ugyanaz a mai 20 és 50 év közötti verbőci/feketepataki lakosok véleménye, mint a 18 évvel ezelőttieké: szerintük is fontos tudni ukránul vagy oroszul, hogy a hétköznapi zökkenőmentesen teljenek az ember számára;

- a másik kérdésben (az ukrán vagy az orosz nyelv a szebb?) némi változást lehet tapasztalni: miközben 2003-ban voltak olyan vélekedések az adott korosztályban, melyek szerint az ukrán nyelv a szebb, 2021-ben már inkább az oroszot nevezik szebbnek. Természetesen hozzá kell tenni, hogy az 1981-es születésű férfi nem mondott teljesen egyértelmű véleményt, azonban fontos azt is kiemelni, hogy burkoltan az oroszot nevezte szebbnek.

4. 3. 2. 3. A magyarságot tudatosító érzésekről/történekekről

E kérdésnél fontos kiemelni, hogy mindegyik adatközlő egyértelműen magyar nemzetiségűnek tartja magát, a „Mitől magyar a magyar?” kérdésre pedig a következőket válaszolták:

✓ az 1975-ben született nő szerint a nyelv, kultúra, hagyományok és gondolkodás bizonyítja, hogy az ember magyar. Ezen kívül fontosnak tartja a nemzetiséget is, mondván, *„azér tudjad, hogy hová tartozol.”*

✓ az 1981-es születésű férfi a gondolkodásmódot és neveltetést nevezi meg a magyarságot tudatosító tényezőkről, valamint azt, ahogyan az adott ember felfogja ezt a kérdést: *„hogya normálisan öntudatra ébred valaki és belegondol abba, hogy hol született, (...) mit csinál az életbe, (...) mi a hivatása, feladata az életben, egyáltalán, akkor rájön arra, hogy mitől magyar a magyar”*. Ő is fontosnak tartja a nemzetiséget, amiről a következőt mondja: *„Meghatározza az [ember] egész életét. Gondolkodását, jellemét. Meg hogy a határ mék oldalán született, az is.”*

✓ az 1983-ban, Verbőcön született nő az identitástudattal és a történelemmel azonosítja a magyarságot tudatosító tényezőket, illetve fontosnak tartja a nemzetiséget, ugyanakkor legalább annyira fontos szerinte, hogy bár magyar, de kárpátaljai magyar, mert itt született és itt él;

✓ a két, 1983-as születésű, feketepataki nő egyaránt fontosnak tartja a nemzetiséget, azonban egyikük kiemeli, hogy nincs előítélete e kérdéskörben: szerinte mindenki olyan nemzetiségű, amilyennek érzi magát. Ő az anyanyelvet, környezetet és kultúrkört nevezi meg a magyarságot bizonyító tényezőkként.

A másik kiemeli, hogy ungvári tanulmányai során mindig szúrósan nevezték őt magyarnak.

✓ az 1990-ben született nő szintén magyarnak érzi magát, *„magyarajkú gyermeknek, aki soha nem járt még ukrán osztályba se, hanem magyar osztályba, jártam, (...) mindig azér a magyar nyelv vett körbe”*. Fontosnak tartja ő is a nemzetiséget, mondván, *„az embernek kell, hogy legyen (...) egy bizonyos közösséghez való ő, huzalma”*. Szerinte a hozzáállás és a felfogás mutatja meg elsődlegesen az emberről, hogy magyar, illetve *„egy kicsit olyan mégiscsak magyaros, lehet, egy kicsit az embernek a makacssága...”*

Általánosságban azt lehet elmondani, hogy – 2003-hoz hasonlóan – ma is fontosnak tartják a 20 és 50 év közötti verbőci/feketepataki lakosok a nemzetiséget. Különbség a magyarságot bizonyító tényezőket illetően mutatkozik: míg korábban úgy vélték, hogy az

identitástudat, a történelem, az anyanyelv, a kultúra és a környezet mutatja meg elsődlegesen az emberről, hogy ő magyar, ma már azt gondolják, hogy a gondolkodásmód, a felfogás és a hozzáállás is meghatározza az ember magyarságát.

4. 3. 2. 4. A kölcsönszavakról, illetve azok használatáról

E kérdésre a következőket válaszolták:

- az 1975-ös születésű nő világos véleménnyel rendelkezik: szerinte rengeteg kölcsönszót használnak a felnőttek és a gyerekek is Verbőcön/Feketepatakon, amelyek közül az *acseret*, *pászpört*, *bulacska* szavakat sorolja fel;

- az 1981-ben született férfi szerint többnyire az idősebbek használnak kölcsönszavakat/idegen eredetű szavakat a hétköznapi beszédben, de úgy gondolja, hogy ezek használata azért marad fenn, mert mindenki érti, azonban ha pl. magyarországi érkezik Verbőcre, „*akkor nyilvánvalóan automatikusan nem azt a szót fogjuk használni, hogy 'bulacska' vagy 'marsutka'...*”

- az 1983-as születésű, verbőci nő szerint azért használják a kárpátaljaiak a kölcsönszavakat, mert a Szovjetunió idején – amikor kötelező volt oroszul tanulni – ezeket a kifejezéseket tanulták meg és beleivódott a köztudatba. A következőket emeli ki ezek közül: *paszpört*, *májka*, *kioszk*;

- a két, 1983-ban, Feketepatakon született nő közül az egyik nem adott érdemleges választ a kérdésre; a másik azt gondolja, hogy a kölcsönszavak használatának elsődleges oka az, hogy az embereknek ezt már könnyebb kiejteni, ráadásul az ukránok is meg fogják e szavakat érteni, melyek közül a következőket emeli ki: *pászpört*, *szak*, *bulocska*;

- az 1990-ben született nő szerint főleg a fiatalabbak használnak idegen eredetű szavakat, míg a kölcsönszavakra (melyek közül a *pászpört* és *bulacska* szavakat említi) azt mondja, hogy a kárpátaljai magyarság határ menti elhelyezkedése és az emiatt bekövetkező keveredés okozza azok használatát, „*mivegogy azér mégiscsak ő, Ukrajnába élünk, ezeket a szavakat, (...) ukránu lássuk és valamilyen szinten felvesszük, átvesszük és beleszöjjük a mindennapjainkba*”.

Az adatok alapján vannak némileg megegyező vélemények, ugyanakkor különbségek is. Akárcsak 2003-ban, ma is az a 20 és 50 év közöttiek véleménye, hogy

rengeteg kölcsönszót használnak a kárpátaljai magyarok, de eltérnek a vélemények a kölcsönszavak használatának okait illetően, ugyanis az említett korosztály tagjai:

❖ 2003-ban úgy vélekedtek, hogy a Szovjetunió alatt tanulták meg és építették be az emberek a köztudatba ezeket a szavakat, amelyeket ráadásul azért is használunk, mert az ukránok is megértik;

❖ 2021-ben azzal magyarázzák a kölcsönszavak használatát, hogy a kárpátaljai magyarok a határ mentén helyezkednek el és a soknemzetiségű vidéken keveredtek más nemzetekkel, fennmaradásuk pedig annak köszönhető, hogy a helyi lakosok mindegyike érti az adott kifejezéseket.

4. 3. 2. 5. A Szovjetunióban, illetve Ukrajnában való élet különbségeiről

A Szovjetunióban és Ukrajnában való élet különbségeiről a következő vélekedések születtek:

✓ az 1975-ös születésű nő modernebb és szabadabb világnak nevezi a mostanit, azonban negatívumként értékeli, hogy a Szovjetunióban létező rendszerhez hasonló nincs a mai Ukrajnában, mert *„ma ezt változtassuk, hónap azt változtassuk, változnak a törvények és ez nem jó. Nem bírjuk követni. Nem jó.”*

✓ az 1981-ben született férfi *„a vadkapitalizmus tipikus esete”* névvel illeti a Szovjetunióból Ukrajnába való átmenetet, mert meglátása szerint mindenki elindult lopni, rabolni, pénzt keresni, s bár ő is kiemeli, hogy szabadabb világ lett, de nem mindenki számára: *„Vannak elsők meg elsőbbek.”* Fontosnak tartja azt is kiemelni, hogy nem mindenki találta meg a helyét az új rendszerben, s azért rossz az ilyenek számára az új állam, mert előtte egyértelmű volt az említett emberek feladata;

✓ az 1983-as születésű, verbőci nő számára leginkább a pénznemek változása maradt meg a rendszerváltás környéki időszakból, s bár ő még gyerekként nem nagyon élte meg a változásokat, szülei és nagyszülei hatására azt mondja, hogy jobb volt a Szovjetunióban élni, hisz akkor jobb volt a megélhetés;

✓ a két, 1983-ban, Feketepatakon született nő közül az egyik szinte ugyanazon a véleményen van, mint az előző adatközlő: ő is ugyanúgy a szüleitől tájékozódott az akkori életről, amely könnyebb volt, mint a mai, ; a másik azonban ellentétes véleményen van a szüleivel, akik ugyancsak jobbnak nevezik a kommunista rendszerben való életet;

✓ az 1990-es születésű nő is más véleményen van, mint felmenői: szülei és nagyszülei szerint sokkal jobb volt a Szovjetunióban élni, mint Ukrajnában, de ő maga az iskolában hallott a szovjet állam „valódi arcáról”, ezért csodálkozik azon, hogy az idősebbek nem veszik észre a rezsím negatívumait: „*Nem tudom, hogy hogy vót ez, hogy ennyire, nem látták. Vagy nem akarták látni az idősebbek... (...) Na de mondjuk egy álomvilágba könnyebb élni, mint a valóságba, ez biztos.*”

Az általános vélemény tehát többnyire ugyanaz maradt a verbőci/feketepataki 20 és 50 év közötti lakosok között a Szovjetunió, valamint Ukrajna alatti életről, mint 18 évvel ezelőtt. Ma is az figyelhető meg, hogy az idősebbek „visszasírják” a szovjet rendszert, ugyanakkor a fiatalabb generáció szülöttjei (különös tekintettel az 1990 óta születettekre) – néhány kivételtől eltekintve – nincsenek jó véleménnyel a kommunista rezsímet illetően. Ennek véleményem szerint két oka lehet:

- a fiatalabbak általában ellentétes véleményen vannak az idősebbekkel;
- a mai 20–30 év körüliek nem éltek a Szovjetunió idejében, így nincs személyes tapasztalatuk az akkori rendszerről. Mindössze annyit tudnak róla, amit a tananyag keretei között tanulnak/hallanak.

4. 3. 2. 6. A külföldi munkáról

A külföldi munkáról a következőképpen vélekednek:

- az 1975-ben született nő jónak tartja a külföldi munkát, már ami a plusz keresetet illeti, hisz kiemeli, hogy tanár kollégái/ismerősei közül is sokan mennek Csehországba/a Balatonra a nyári szünidő idejére, viszont meglátása szerint egy idő után „*belefásul az ember. Megunja.*”

- az 1981-es születésű férfi egyértelműen negatívumként értékeli a külföldi munkát, mondván, „*a kárpátaljai magyarságot ez a padlóra fogja küldeni nyilvánvalóan.*”

- az 1983-ban, Verbőcön született nő elmondja, hogy az utcája férfi lakosságának 90 százaléka külföldi munkán van, ám szerinte badarság a külföldi munka, mert „*aki nem úr Pesten, nem úr Budán sem*” (192_verboc_1983_n_anytr_4);

- a két, 1983-as születésű, feketepataki nő közül az egyik azt mondja, hogy sokan idénymunkákra járnak külföldre, ugyanakkor szerinte sem jó a külföldi munka; a másik egyetért azzal, hogy a legtöbb ember „csak” dolgozni megy ki

külföldre, s az ismerősei közül nagyon sokan dolgoznak Budapesten, ám ő is negatívan viszonyul a külföldi munkához;

- az 1990-ben született nő azt gondolja, hogy a fiatalok számára a tapasztalatszerzés, kultúrák megismerése és pénzkeresés szempontjából jó a külföldi munka, viszont a családok számára egyáltalán nem való, már csak azért se, mert szerinte a külföldi munkavállalás tesz tönkre rengeteg családot.

Összegezve a fenti gondolatokat, az mondható el, hogy a 20 és 50 év közötti verbőci/feketepataki lakosok nagy része ma már nem viszonyul annyira negatívan a külföldi munkához, mint 2003-ban, habár elsősorban a fiatalok, azaz a meg nem házasodottak számára tartják előnyösnek azt.

4. 3. 2. 7. A kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségekről

Végül, de nem utolsósorban a következő válaszokat adták a „Mi a különbség a kárpátaljai és magyarországi magyarok között?” kérdésre:

- az 1975-ös születésű nő szerint főleg mentalitásban, beszédben, gondolkodásmódban különböznek a kárpátaljai magyarok a magyarországiaktól, illetve meglátása szerint a kárpátaljaiak „*sokkal magyarabbak*” és jobb munkaerőnek számítanak, mint a magyarországi magyarok. Úgy gondolja, hogy jó a viszony közöttük, de „*mi azér, nem vagyunk olyan kényesek. Ezt elmondhatom, [nevet] ez biztos.*”

- az 1981-ben született férfi nem lát különbséget kárpátaljai és magyarországi magyarok között, mondván, „*a magyar, szerintem az magyar. Pesten is, Budán is meg Kárpátalján is.*”

- az 1983-ban született, verbőci nő az életszínvonalban és az életvitelben látja az elsődleges különbséget a kárpátaljai és magyarországi magyarok között, s véleménye szerint a kárpátaljaiakban az általuk elszenvedett sok nehézség túlélési ösztönt alakított ki. Kiemeli, hogy egyik magyarországi jó barátja nem tudta, hogy hol van Kárpátalja, valamint megemlítette, hogy az ottaniak szerint Kárpátalján hatalmas a szegénység, miközben az itteniek úgy gondolják, hogy Magyarországon „*kolbászból van a kerítés*”. Ezen kívül megemlíti a kárpátaljaiak egyik legnagyobb dilemmáját: Magyarországon ukránoknak nevezik őket, Ukrajnában pedig magyaroknak;

- a két, 1983-as születésű, feketepataki nő közül az egyik úgy véli, hogy a magyarországiak – néhány kivételtől eltekintve – lenézik a kárpátaljai magyarokat, amire egy konkrét példát is említ: amikor tánctáborban voltak, a magyarországiak azt éreztették, hogy senki más nem számít, csakis ők; a másik kiemeli, hogy a magyarországiak sokszor nevezték őt erdélyinek, mert nem tudták, hogy mi az a Kárpátalja.

- az 1990-ben született nő szerint a magyarországi magyar büszkébb, zárkózottabb és nem olyan elfogadó, mint a kárpátaljai magyar, „*pedig ő, nem mondhatnám, hogy több mindenre van mire büszkének lenniük, mint ő, nekünk...*” Ezen kívül problémaként nevezi meg azt, hogy „*vannak a magyarok, meg a határon túli magyarok. És ez, ez valójába így van. Meg vagyunk különböztetve.*” Ez utóbbi interjúrészlet azt bizonyítja, hogy az említett adatközlő számára elég fájó pont az általa kiemelt megkülönböztetés, azonban úgy gondolja, hogy jó a viszony a kárpátaljai és a magyarországi magyarok között.

Amint az a válaszokból kitűnik, ma a válaszadók többsége – a 2003-as adatokkal ellentétben – jónak látja a magyarországi és a kárpátaljai magyarok közötti viszonyt. Ezen kívül szerintük más dolgokban különböznek a kárpátaljai magyarok a magyarországiaktól: a 2003-ban 20 és 50 év közöttiek szerint az életszínvonal és az életvitel számít a leglényegesebb különbségnek, a mai hasonló korúak azt gondolják, hogy a mentalitás, beszéd, gondolkodásmód különbözteti meg elsősorban a kárpátaljai magyarokat a magyarországiaktól.

A harmadik fejezet második alfejezetének összegzéseként megállapítható, hogy a 20 és 50 év közötti verbőci/feketepataki lakosok véleménye több téren is változott a 2003-as adatokhoz képest:

- ❖ a helyi nyelvjáráshoz való viszony – korábban szinte egyöntetűen szépnek nevezték szülőfalujuk nyelvjárását, azonban ma már a vélekedések többsége szerint legfeljebb „nem csúnya”, „átlagos” az;

- ❖ az orosz és ukrán nyelvhez való viszony – ma már szinte egybehangozón az oroszot nevezik szebb nyelvnek, míg 2003-ban egyes meglátások úgy gondolták, az ukrán a szebb a két nyelv közül;

- ❖ a kölcsönszavak használata – miközben a korábbi vélekedések a Szovjetunió hatásaként (kötelező volt oroszul tanulni, amiért megragadtak az emberek köztudatában a kölcsönszavak) értelmezték a kölcsönszavakat, ma már

elsősorban a Kárpátalján élő nemzetiségek közötti keveredéssel magyarázzák az ukrán vagy orosz nyelvből átvett kifejezések használatát;

❖ külföldi munka – 2003-ban a túlnyomó többség – idősök és fiatalok számára egyaránt – negatívumként jellemezte a külföldi munkát, 2021-ben azonban már úgy vélik, hogy a fiatalok (és nemcsak a fiatalok – lásd: 1975-ös születésű nő véleménye) számára előnyös az;

❖ kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségek – manapság a mentalitást, beszédet és gondolkodásmódot nevezik meg a két csoport közötti elsődleges különbségekként, miközben 18 évvel ezelőtt az életszínvonal és életvitel számított elsődleges különbségnek, legalábbis az emberek véleménye szerint; ugyancsak változás, hogy 2021-ben már a válaszadók többsége jó viszonyt vél felfedezni a kárpátaljai és magyarországi magyarok között, holott 2003-ban a legtöbb ember szerint a magyarországiak lenézték a kárpátaljai magyarokat.

A fejezetet összegezve, azt a következtetést tudom levonni, hogy a salánki és verbőci/feketepataki lakosok meglátásai bizonyos területeken pozitív, míg más területeken negatív változásokon mentek keresztül.

Pozitív irányba változott az emberek véleménye a következő kérdésekről:

✓ Salánkon: a Szovjetunióban való élet (ma már több a pozitív vélemény, mint korábban);

✓ Verbőcön/Feketepatakon: a külföldi munka (ma már vannak pozitív vélekedések is, régebben szinte egyhangúan negatívan értékelték azt), valamint a kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti viszony (2021-ben a többség jónak tartja, míg 2003-ban inkább rossznak vélték azt).

Negatív irányba változott az emberek véleménye a következő kérdésekről:

✓ Salánkon: az említett témákban nem változott negatív irányba a lakosok véleménye (ha nem pozitív irányba változott, akkor kb. ugyanaz maradt);

✓ Verbőcön/Feketepatakon: a helyi nyelvjáráshoz való viszony (korábban minden megkérdezett szépnek tartotta szülőhelye nyelvjárását, de ma már nem nevezik szépnek, inkább a „nem csúnya”, „átlagos” jelzőkkel illetik azt).

V. Összefoglalás

Kutatásomban a Salánkon és Verbőcön/Feketepatakon élő emberek nyelvi attitűdjéről, sztereotípiáiról, illetve a mindennapi életükben létező ideológiákról kívántam beszámolni. Célul azt tűztem ki, hogy bemutassam a salánkiak és verbőciek/feketepatakiak viszonyát az általuk, illetőleg Magyarországon beszélt nyelvhez, ezen kívül pedig véleményüket az ukrán és orosz nyelvekről, a külföldi munkáról, a Szovjetunióban és Ukrajnában való élet különbségeiről, a kárpátaljai magyarok által használt kölcsönszavakról, a magyarságot tudatosító érzésekről/történekekről, a kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti különbségekről, s a magyar–ukrán viszonyról. A hangfelvételre rögzített irányított beszélgetések alapján kijelenthetem, hogy a salánkiak többsége pozitívan viszonyul saját nyelvvaltozatához, pontosabban a szülőfalujára jellemző nyelvjáráshoz, azonban Verbőc/Feketepatak lakosságának nagy része ma nem mond egyértelmű véleményt e kérdésről: ugyan nem tartják csúnyának a helyi nyelvjárást, azonban szépnek sem nevezik azt.

Az interjúk adatai alapján arról győződtem meg, hogy az ukrán és orosz nyelveket illetően megoszlik a salánki és verbőci/feketepataki lakosok véleménye: egyesek szerint az orosz „*dallamosabb*”, „*tiszta*”; mások ezzel szemben az ukránt nevezik szebbnek, mert „*ki van énekelve*”. Igaz, e téren is tapasztalható az alanyok döntésképtelensége vagy tudatos döntéskerülése, bár szeretném azt hinni, hogy inkább előbbi volt igaz ez esetben, s nem szándékosan akartak félrevezetni az adatközlők. Általánosságban azonban az mondható el, hogy – a két településen kapott eredmények átlagát tekintve – az orosz nyelvet tartják szebbnek Salánk és Verbőc/Feketepatak lakói.

Ami a Salánkon/Verbőcön-Feketepatakon és Magyarországon beszélt nyelvet illeti, több alany nevezte szebbnek a helyi beszélt nyelvet. Még az olyan vélekedések sem tartották szebbnek a magyarországiak által beszélt nyelvet a helyi nyelvhasználatnál, amelyek a budapestit szebbnek nevezték (1951-es születésű salánki nő), de volt olyan vélekedés is, amely szerint a Budapesten beszélt nyelv hasonló a helyben beszélt nyelvhez (1990-ben született verbőci nő).

A külföldi munkáról az adatközlők többsége negatívan vélekedik, s egybehangzóan a hagyományos családi kapcsolatok felbomlását nevezik meg ennek elsődleges következményeként. Érdemes azonban kiemelni, hogy a Verbőcön/Feketepatakon élő emberek körében ma már több a pozitív vélekedés a külföldi munkáról, miközben kb. 20 évvel ezelőtt szinte minden verbőci/feketepataki rossznak nevezte azt.

Lényegesnek tartom azt is, hogy ma már több salánki nevezi jónak a Szovjetunióban való életet, mint 2003-ban, míg Verbőcön/Feketepatakon e kérdésben nem változott az emberek véleménye a korábbi adatokhoz képest.

A kölcsönszavak használatáról kb. ugyanaz maradt az emberek véleménye, mint 20 évvel ezelőtt, akár Salánkot, akár Verbőcöt/Feketepatakot vesszük figyelembe: a legtöbb vélekedés a megszokással, illetve a Kárpátalján élő nemzetiségek közötti keveredéssel indokolja a kölcsönszavak használatának magas fokát.

A kárpátaljai és magyarországi magyarok közötti viszonyt ma már jónak tartja a verbőciek/feketepatakiak nagy része, míg a 2000-es évek elején szinte egyöntetűen rossznak nevezték azt. Fontos azonban kiemelni, hogy akárcsak korábban, ma is vannak olyan vélekedések, melyek szerint a magyarországi magyarok lenézik a kárpátaljai magyarokat. Ez a meglátás nemcsak Verbőc/Feketepatak, de Salánk lakosságának körében is jelen van. Ezen kívül azt is érdemes megemlíteni, hogy a salánki lakosok mai véleménye szerint jogosabban nevezhetik magukat magyaroknak a kárpátaljai magyarok, mint a magyarországiak, miközben a 2003-as adatok alapján nem láttak különbséget kárpátaljai és magyarországi magyar között.

Korábban (2003-ban) az életszínvonalban és az életvitelben látták a verbőci/feketepataki lakosok az elsődleges különbségeket kárpátaljai és magyarországi magyarok között, azonban ma már úgy gondolják, hogy főleg a beszéd, a mentalitás és a gondolkodásmód különbözteti meg a kárpátaljai magyart a magyarországitól. s ugyanezeket nevezik meg a salánkiak is.

Végül, de nem utolsósorban szeretnék kitérni hipotéziseimre, melyek közül néhány megerősítést nyert; vannak részben megerősítést, részben pedig cáfolatot érdemlő feltételezések; és olyan is akad, amelyeket sem megerősíteni, sem pedig cáfolni nem tudok

Első két hipotézisem a következő volt: „A megkérdezettek többsége – főleg az idősebbek – szerint szép a helyi nyelvjárás és használja is annak elemeit”, illetve „Főleg az idősebbek beszélnek nyelvjárásban, a fiatalabbakra ez már nem annyira jellemző”. Az első csak részben igazolódott be, mert – érdekes módon – nem is annyira az idősebbek, mint inkább a fiatalabbak szerint szép a Salánkon létező nyelvjárás. Ennek ellenére mégis az idősebbek használják a nyelvjárásra jellemző elemeket, és minél fiatalabb generációt veszünk figyelembe, annál inkább csökken a nyelvjárásiasság mértéke, úgyhogy a második állítást igazolták az adatok.

Harmadik feltételezésem alapján a salánkiak és verbőciek/feketepatakiak többsége szebbnek tartja a helyi nyelvhasználatot a magyarországi nyelvváltozatoknál, amely alól

csak Budapest jelent kivételt. Ugyan nem mindenki fogalmazott egyértelműen, a kapott adatokból az derül ki, hogy e feltételezés – első hipotézisemhez hasonlóan – csak részben állja meg a helyét: a legtöbb vélekedés szerint szebb a helyi nyelvhasználat a magyarországi nyelvváltozatoknál, ám nem mindegyikük szerint számít kivételnek a Budapesten beszélt nyelv. Volt olyan vélekedés, amely szerint a budapestiek beszédje hasonlít a helyi nyelvhasználatához (1990-es születésű verbőci nő), s mindössze egy adatközlő (az 1951-ben született salánki nő) nevezte egyértelműen szebbnek a Budapesten beszélt nyelvet a helyi nyelvváltozatnál.

Utolsó hipotézisem szerint a helyiek fontosnak tartják az ukrán és orosz nyelven való tudást, ami – két kivétellel – beigazolódott az adatközlőknél. Mindegyikük szerint ismernünk kell az egyik nyelvet a kettő közül, ám nem egyértelmű, hogy melyiket: négy vélekedés szerint ukránul kell megtanulnunk, mert „*Ukrajnában élünk*”; azonban egy interjúalany azt fogalmazza meg burkoltan, hogy érdekesebb oroszul megtanulni, s ő maga is oroszul szeretne megtanulni inkább, nem pedig ukránul. Ehhez kétségkívül hozzájárul az ukrán állam jelenlegi helyzete, s az, hogy az említett adatközlő „*nem lát kiutat*” a jelenlegi helyzetből.

A vizsgálat arra világított rá, hogy a salánkiak és verbőciek/feketepatakiak büszkék saját nyelvjárásukra, s szeretnék azt megőrizni. Remélhetőleg ebben a mai fiatal korúak is segíteni fognak, hisz náluk fordul elő a leginkább a nyelvjárás sajátosságok használatának mellőzése, ugyanakkor természetesen akadnak kivételek, akik azt mondják, hogy a Salánkra jellemző nyelvváltozat „*egy különlegesség, amit nem kell szégyellni*”. Nyilvánvaló, hogy csak akkor fog fennmaradni a salánki és verbőci/feketepataki beszélt nyelv, ha tesznek is érte, ám ebben kiemelkedően fontos a magyar nyelvtanárok szerepe, hisz „az iskolai anyanyelvi nevelés legfontosabb feladata (...): fel kell készítenie a tanulókat mindazon nyelvi kihívások megoldására, kezelésére, amelyekkel az iskolában és azon kívül találkozhatnak” (Beregszászi 2011a: 61). Amennyiben az anyanyelv-oktatási reform sikeres lesz, akkor természetesen a nyelvváltozatok sokszínűsége is fennmarad, így a Salánkra és Verbőcre/Feketepatakra jellemző nyelvjárás is, azonban ehhez a tanároknak – s természetesen a fiatalabb generációk képviselőinek – is hozzá kell tenniük a „maguk részét”.

Szakirodalom

1. Beregszászi Anikó 2011a. Ideológiák, kutatási eredmények a kárpátaljai magyar anyanyelvi oktatásban és a hasznosíthatóság gyakorlata. In: Hires-László Kornélia, Karmacsi Zoltán, Márku Anita szerk. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó – Hodinka Antal Intézet. 61.
2. Beregszászi Anikó–Csernicskó István 2003. A magyar nyelv használatának lehetőségei Kárpátalján de jure és de facto. In: Nádor Orsolya és Szarka László szerk., *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 16.
3. Beregszászi Anikó–Csernicskó István–Hires-László Kornélia–Márku Anita 2003. Attitűdök és sztereotípiák: milyenek látjuk magunkat és az ukránokat? In Csernicskó István szerk. *A mi szavunk járása*. Ungvár: PoliPrint. 233–242.
4. Csernicskó István 2005. Kárpátaljai magyar beszélt nyelvi vizsgálatok: előzetes a Kárpátaljai Magyar Hanganyagtár adatbázisából. In Beregszászi Anikó és Papp Richárd szerk. *Kárpátalja. Társadalomtudományi tanulmányok*. Budapest–Beregszász: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. 101–102.
5. Csernicskó István 2007. „Beszélhetünk- e egységesen kárpátaljai magyar nyelvjárások”-ról? In: Csernicskó István és Márku Anita szerk. *Hiába repülsz te akárhová... Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához*. Ungvár: PoliPrint.
6. Csernicskó István és Márku Anita szerk. 2007. *Hiába repülsz te akárhová... Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához*. Ungvár: PoliPrint.
7. Hires-László Kornélia–Karmacsi Zoltán–Márku Anita szerk. 2011. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Budapest – Beregszász. Tinta Könyvkiadó
8. Horváth Katalin (Gorvat, E. I.) 1992. Vengerszkije govori Zakarpatyja. *Acta Hungarica I*: 20–21.
9. Imre Samu 1971. *A mai magyar nyelvjárások rendszere*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 365. Karmacsi Zoltán 2009. Nyelvi attitűd: gyengítő és erősítő tényezők Kárpátalján a magyar nyelv esetében. In Borbély Anna – Vančóné Kremmer Ildikó

- Hattyár Helga szerk. *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: MTA Nyelvtudományi Intézet–Grama Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar. 415–422.
10. Kiss Jenő 1993. Nyelvjárási tanulmányok. In Hajdú Mihály szerk. *A magyar nyelv rétegződése, táji tagolódása I*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 146.
11. Kiss Jenő 1996. A nyelvi attitűd és a másodlagos nyelvi szocializáció: vizsgálatok nyelvjárási körzetben. *Magyar Nyelv* 92: 143, 144.
12. Kiss Jenő 2001a. A nyelvjárási régiók. In Kiss Jenő szerk. *Magyar dialektológia*. Budapest: Osiris Kiadó. 292.
13. Kontra Miklós 1997. Hol beszélnek legszebben és legcsúnyábban magyarul. *Magyar Nyelv* 93: 224–232.
14. Lakatos Katalin 2011. A nyelvjárások megítélése és a nyelvi sztereotípiák összefüggései Kárpátalja magyar iskoláiban. In: Hires-László Kornélia, Karmacs Zoltán, Márku Anita szerk., 2011. *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó. 274–279.
15. Lizanyec Petro–Horváth Katalin 1981. A kárpátontúli magyar nyelvjárások főbb sajátosságairól. *Magyar Nyelvjárások* 24: 3.
16. Sándor Klára 2016. *Nyelv és társadalom*. Budapest: Krónika Nova Kiadó Kft. 176–177.

Резюме

Тема мого дослідження: Мовні відношення, стереотипи та ідеології у Виноградівському районі Закарпатської області (у селах Шаланки, Вербовець/Чорний Потік).

Мета дослідження: демонструвати відношення мешканців с. Шаланки, Вербовець/Чорний Потік до мови, якою вони розмовляють, а також до мови, якою розмовляють в Угорщині; крім того, показувати їхні думки про наступних темах: відношення до української та російської мови; робота за кордоном; відчуття, які свідчать про угорську національність; запозичені слова та їхнє використання; відмінності між повсякденного життя Радянського Союзу та України; диференції між угорцями Закарпаття та Угорщини; українсько–угорські відносини.

Село Шаланки – разом з смт. Вишково та с. Велика Добронь – є діалектовим островом Закарпаття, через те має цілком унікальний мовний діалект. Села Вербовець та Чорний Потік розташовані біля мого рідного населеного пункту (с. Шаланки), про яких я чув у дитинстві, що мають відмінну мовну версію, частково за це вибрав тему. Предметом дослідження стали мешканці зазначених населених пунктів, з кими зробив декілька (разом 13) глибоких інтерв'ю на основі бесід, а ці інтерв'ю служили основою дослідження.

Під час дослідження шукаю відповіді на наступні питання:

- ❖ Наскільки, на їхню думку, гарний чи брудний свій діалект?
- ❖ Яка мовна версія більш прекрасна: місцева чи мова, якою розмовляють в Угорщині?
- ❖ Українська, або російська мова краще? Чому?
- ❖ Скільки та які запозичені слова використовують у повсякденній розмові? Від чого залежить їхнє використання?
- ❖ Яке вважається ними кращим: повсякдення життя Радянського Союзу чи України? Чому?
- ❖ Які їхні думки про роботу за кордоном?
- ❖ Що думають про відносини між українцями та угорцями на місцевому рівні, а також про відносини між Україною та Угорщиною?
- ❖ Які, за їхньою думкою, різниці між угорцями Закарпаття та Угорщини?

Перед початком формулював наступні гіпотези:

- за думкою більшості людей – переважно старших – прекрасна місцева мовна версія та й використовує їхні елементи;
- діалект головним чином використовується старшими людьми та не дуже типовий для молодших людей;
- вони вважають кращою місцевий діалект від мови, якою розмовляють в Угорщині. Єдиним винятком стає Будапешт;
- за їхньою думкою важливо володіти українською та/або російською мовою;
- більшість людей вважає, що повсякденне життя Радянського Союзу було кращим, ніж повсякденне життя України.

Дані порівняв з даними 2003 р. та отримав такі результати:

- більшість мешканців с. Шаланки вважає прекрасним місцевий діалект, як і 18 років тому; жителі с. Вербовець/Чорний Потік однозначно вважали гарною місцевою мовною версією у 2003 році, а в 2021 році – згідно з даними – називають місцеву мову «простою», «середньою», ніж прекрасною;
- жителі трьох населених пунктів більш позитивно оцінюють роботу за кордоном, ніж 2003 р.;
- половина населення с. Шаланки вважає кращою українську мову, а друга половина – російську, як було в 2003 році, згідно з даними; в населених пунктах Вербовець та Чорний Потік – порівняно з попередніми даними – більшість вважає кращою російську мову;
- в с. Шаланки виникли більше позитивних відгуків про повсякденне життя Радянського Союзу, а погляди людей в селах Вербовець та Чорний Потік більш-менш залишилися незмінними по тій самій питанні;
- поки в 2003 році мешканці трьох сіл вважали рівень та стиль життя головними різницями між угорцями Закарпаття та Угорщини, тоді 2021 року менталітет, мовлення й образ мислення були виділені основними відмінностями; крім того, сьогодні вважають хорошими стосунки між вищезазначеними людьми, а 2003 року так думали, що угорці Угорщини дивляться з висотою на угорців Закарпаття;

- українсько-угорські відносини на місцевому рівні вважають добрими, а більшість людей вірить в тому, що проблемні питання в стосунках між Україною та Угорщиною будуть вирішені найближчим часом тому, що обидві сторони зацікавлені в цьому;
- велику міру використання запозичених слів обґрунтовують звичкою та змішуванням між народами, які проживають на території Закарпаття.

Згідно з даними, можна підтвердити наступні гіпотези:

- ✓ діалект головним чином використовується старшими людьми та не дуже типовий для молодших людей – чим молодша людина, тим менше використовує діалектних елементів;
- ✓ більшість людей вважає, що повсякденне життя Радянського Союзу було кращим, ніж повсякденне життя України – особливо ті люди думають це, які жили під комуністичним режимом;
- ✓ за їхньою думкою важливо володіти українською та/або російською мовою – за їхніми словами, це потрібно для повсякденного життя;

Лише частково можна підтвердити наступні гіпотези:

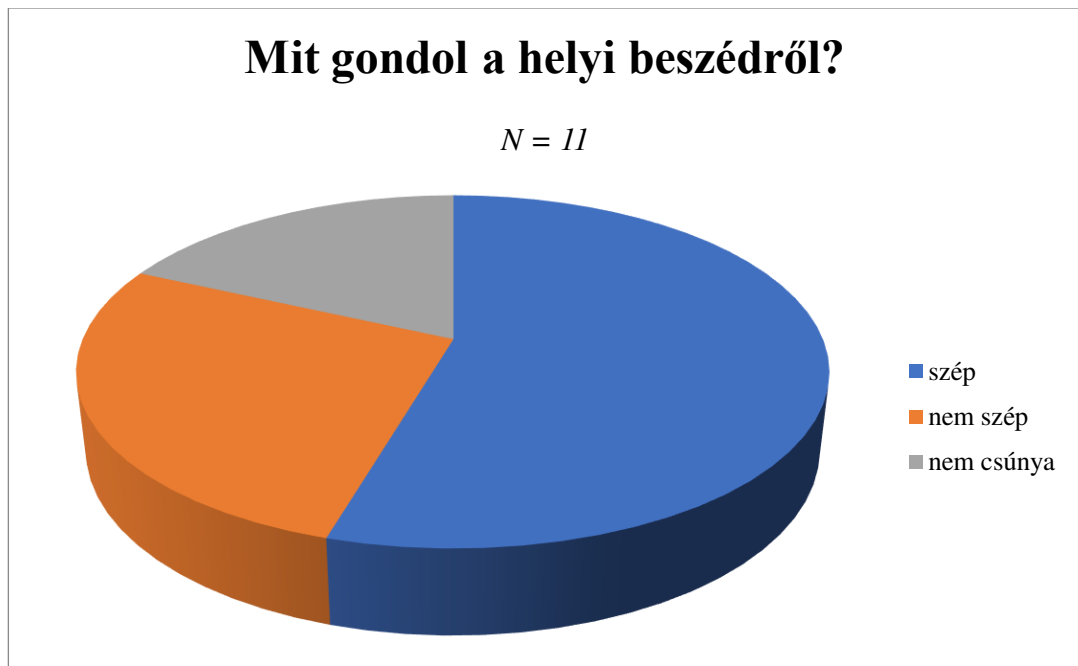
- ✓ вони вважають кращою місцевий діалект від мови, якою розмовляють в Угорщині. Єдиним винятком стає Будапешт – перша частина гіпотези, за даними, вірна, але лише дві інформатори виділяють мову, якою розмовляють в Будапешті: одна з них (мешканка с. Шаланки, 1951 р.н.) каже, що лише будапештські люди мають «*ту прекрасну*» мовну версію; а друга (жителька с. Вербовець, 1990 р.н.) думає, що «будапештська мова» подібна до місцевої;
- ✓ за думкою більшості людей – переважно старших – прекрасна місцева мовна версія та й використовує їхні елементи – реально більшість людей вважає прекрасною місцевою мовною версією, але переважно молодших. Серед старших людей виникли більш негативні відношення до свого діалекту.

В цілому, жителі трьох населених пунктів мають майже ту думку про вищезазначених питань, як 20 років тому. Суттєві зміни сталися лише в наступних темах: відношення до української та російської мови, робота за кордоном, відмінності між угорцями Закарпаття та Угорщини.

Mellékletek

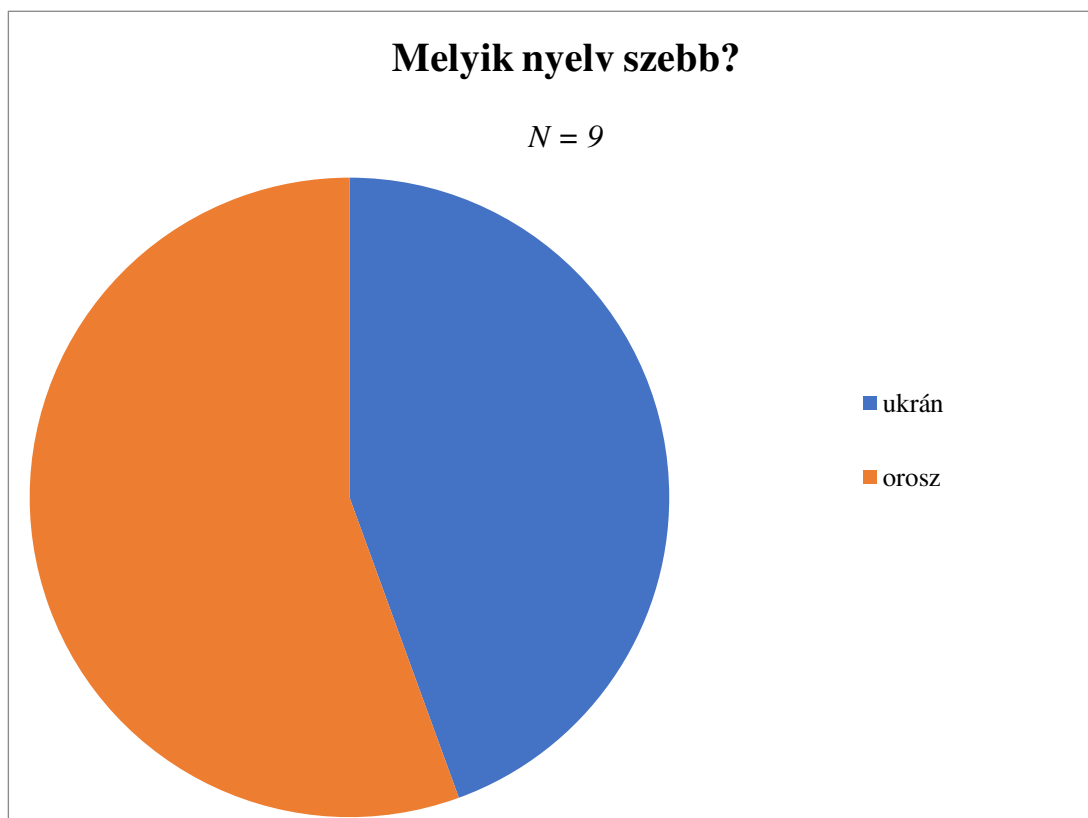
1. ábra

A helyi nyelvjáráshoz való viszonyról

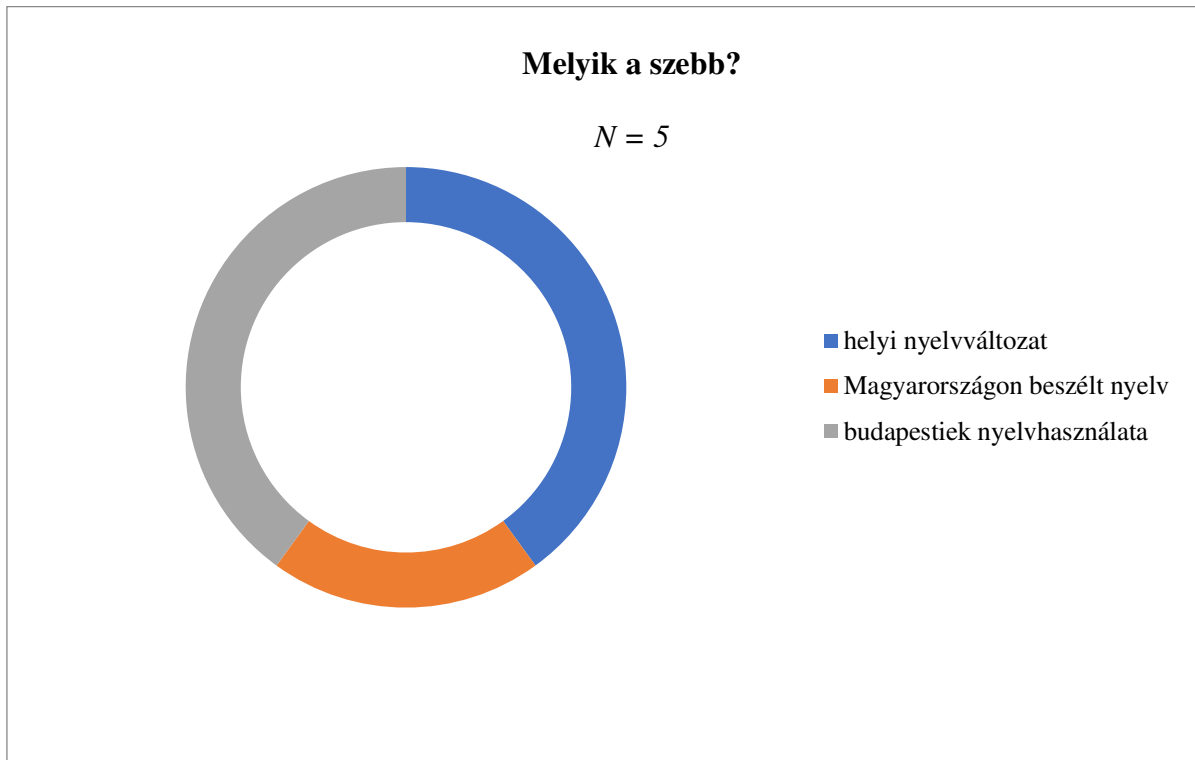
2. ábra

Az orosz és ukrán nyelvhez való viszonyról

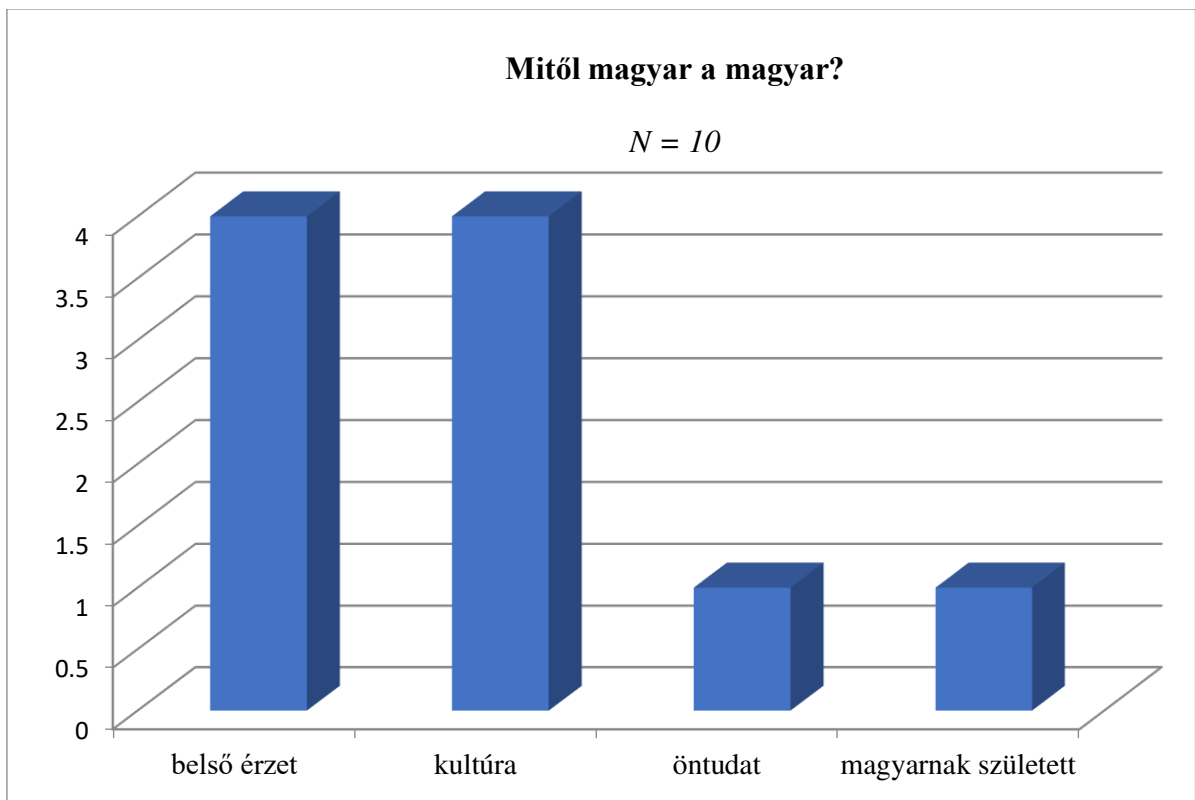
3. ábra

A helyi nyelvváltozathoz, illetve a Magyarországon beszélt nyelvhez való viszonyról

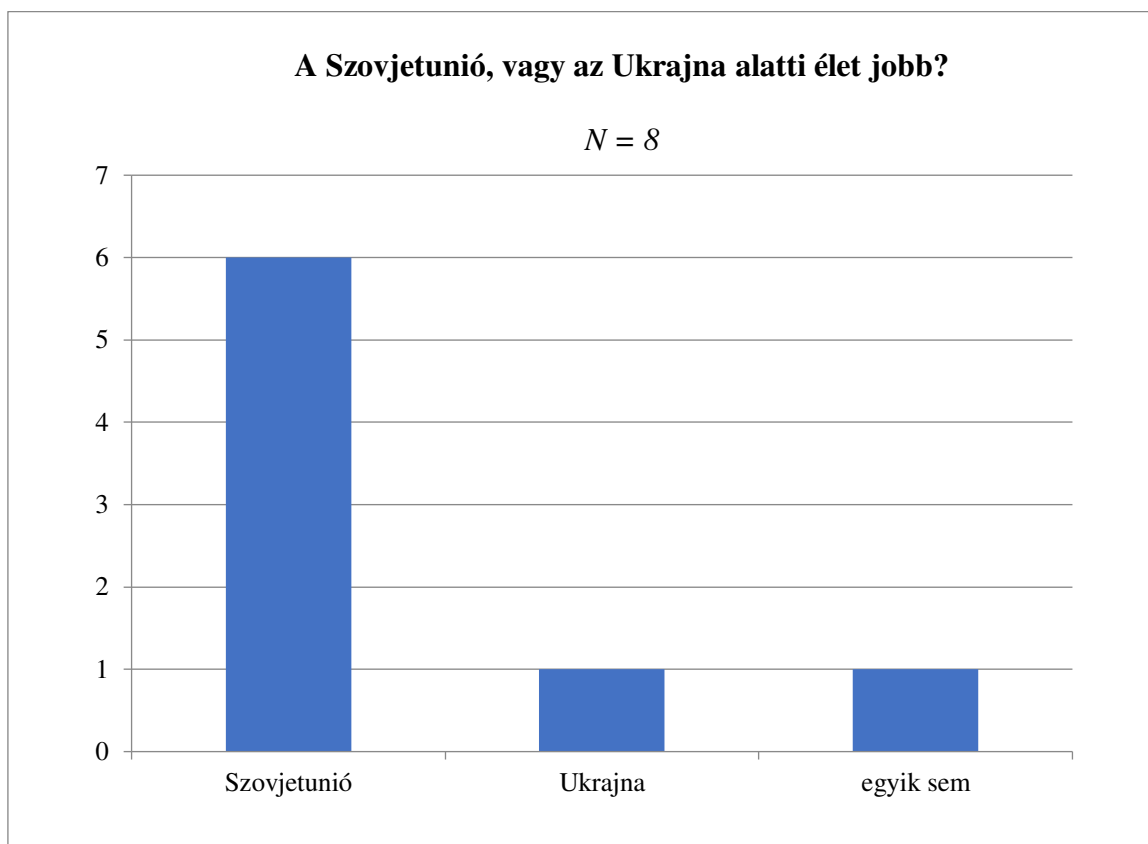
4. ábra

A magyarságot tudatosító érzésekről/történekekről

5. ábra

A Szovjetunióban, illetve Ukrajnában való élet különbségeiről

A több adatközlő által is említett zsidótemető maradványai Salánkon

Az adatközlők által említett kölcsönszavak

- acseret – sorban állás, várakozás;
- áváriázott – balesetet szenvedett;
- borscs – ukrán nemzeti étel;
- bulacska – kifli, zsömle, cipó;
- cirk – cirkusz, zavar, káosz;
- csinovnyik – hivatalnok;
- daska – tábla;
- humka – szivacs;
- kabinet – terem;
- konszpekt – jegyzet;
- mantyirovka – feszítővas;
- marsutka – iránytaxi;
- metodobjednánnyá – módszertani csoport;
- milic – rendőr;
- Navéj rájan – „Új járás”, új kerület egy városon belül;
- notáriusz – közjegyző;
- pabutavij – háztartási bolt;
- pácska – csomag, tasak;
- Páracetámol – lázcsillapító gyógyszer neve;
- paralellbe – párhuzamosan;
- peducsi – tanítóképző;
- pelmenyi – húsos derelye;
- remont – javítás/szerviz;
- sáravéj – gömbtámasz (autóalkatrész);
- skilyněj – iskolabusz;
- svéjna – varroda;
- szemiricsná skolá – 7 osztályos iskola;
- szesztricska – nővérke;
- szotek – kis földterület/parcella;
- sztalova/sztalava – étkezde;
- sztarazs – éjjeliőr.

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007642019

Дата перевірки:
30.04.2021 23:15:29 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
01.05.2021 06:36:41 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Juhász Attila_Magyar szak_Magiszteri munka_2021

Кількість сторінок: 72 Кількість слів: 19916 Кількість символів: 150058 Розмір файлу: 998.27 KB ID файлу: 1007752610

5.03% Схожість

Найбільша схожість: 3.87% з Інтернет-джерелом (<http://genius-ja.uz.ua/images/files/orban-gyulaszakdolgozat.pdf>)

5.03% Джерела з Інтернету

282

Сторінка 74

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел